

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

XXVI. OTDK

**Állam- és jogtudományi szekció
Egyetemes jogtörténeti tagozat**

**A MODERNKORI JAPÁN JOGFEJLŐDÉS
TÖRTÉNETI CSOMÓPONTJAI
(1868-1956)**

Konzulens:

Dr. Szabó István

Egyetemi docens

dr. Tamás Csaba Gergely
csabi30@freemail.hu
Budapest, 2002. december 14.

1. Tartalomjegyzék

2. Bevezető.....	
3. Történelmi előzmények.....	
3.1. Kezdetektől a feudalizmus megszilárdulásáig.....	
3.1.1. Kezdetek.....	
3.1.2. Ritsu-ryo rendszer.....	
3.1.3. Korai feudalizmus.....	
3.2. Tokugawa shógunátus korszaka (1603-1868).....	
3.2.1. Egységes feudalizmus.....	
3.2.2. Társadalom.....	
3.2.3. Jogélet.....	
3.3. Hagyományos jogfelfogás - giri.....	
3.3.1. Erkölc és jog.....	
3.3.2. Giri.....	
3.3.3. Vallási formák.....	
4. A modernizáció kezdete.....	
4.1. Nyitás a Nyugat felé.....	
4.1.2. Egyenlőtlen nemzetközi szerződések.....	
4.1.3. A shóguntás összeomlása.....	
4.2. Az új társadalmi és gazdasági rend alapjai.....	
4.2.1. Meidzsi fordulat.....	
4.2.2. Nyugati - európai intézmények átvétele.....	
5. A Meidzsi rendszer jogalkotása.....	
5.1. A modern jogrendszer szükségessége.....	
5.1.1. Igény az egységes jogrendszerre.....	
5.1.2. Kontinentális irányvonal a jogalkotásban.....	
5.1.3. A jogalkotás nagy nehézsége: a jogi terminológia hiánya.....	
5.2. A jogalkotás első évtizedei (1868-1890).....	
5.2.1. A régi Ptk. születése.....	
5.2.2. A régi Btk.....	
5.2.3. Büntető eljárási törvény (Be.).....	
5.2.4. A régi Kereskedelmi törvénykönyv (Ktk.).....	
5.3. Német mintájú törvények.....	
5.3.1. Az alkotmány létrejötte.....	
5.3.2. A Meidzsi alkotmány (nihonkoku kenpó).....	
5.3.3. Az új Ptk., az új Ktk. és a felülvizsgált nemzetközi szerződések.....	
5.3.4. Az 1907-es Btk.....	
5.3.5. Eljárási Kódexek.....	
5.3.6. További fontosabb törvények.....	
5.4. A recepció jelentősége.....	
5.4.1. Modern állam - modern jogrendszer.....	
5.4.2. Születendő nagyhatalom.....	
6. Kapitalizmus, expanzió és militarizmus (1912-1945).....	
6.1. Legfontosabb jogszabályok.....	
6.1.1. Munkajog és a közbiztonság japán védelme.....	
6.1.2. További törvények.....	
6.1.3. Külföldi joghatás - a japán jogtudomány fejlődése.....	
6.2. Expanzió és külpolitika.....	
6.2.1. Rendkívüli szabályok ideje.....	
6.2.2. Népszövetség-Pearl Harbor.....	

7.	Rekodifikáció amerikai beolyásra.....
7.1.	Amerikai megszállás.....
7.1.1.	Vereség és megszállás.....
7.1.2.	Új iránytű a jogalkotásban.....
7.2.	A béke alkotmánya.....
7.2.1.	Az alkotmány létrejötte.....
7.2.2.	Az alkotmány legfontosabb változásai.....
7.2.3.	A Tennó és az új alkotmány.....
7.2.4.	A 9. Cikk és az alkotmány revízió.....
7.3.	Legfontosabb módosítások a közjogi berendezkedést illetően.....
7.3.1.	Parlament.....
7.3.2.	Kormány.....
7.3.3.	Bíróságok.....
7.3.4.	A közigazgatás átszervezése.....
7.4.	Az Öt kódex revíziójának eredményei.....
7.4.1.	A Ptk. módosítása.....
7.4.2.	A Ktk. legfontosabb módosításai.....
7.4.3.	A Btk módosítása.....
7.4.4.	A polgári eljárásjog reformja.....
7.4.5.	Az 1948. Évi Be.....
7.5.	További törvények.....
7.5.1.	Monopóliumellenes törvény.....
7.5.2.	Munkatörvénykönyvek.....
7.6.	Röviden a reformok jelentőségéről.....
8.	A megszálló politika módosulása és az ENSZ tagság.....
8.1.	Az ENSZ tagság jelentősége.....
8.1.1.	Semlegesség vagy ENSZ tagság.....
8.1.2.	A japán külkapcsolatok fordulópontja: ENSZ tagság.....
8.2.	Kitekintés: A japán gazdasági csoda és az ENSZ büdzsé.....
9.	A modernizáció eredményei a családjogban.....
9.1.	Reformok a családjogban.....
9.1.1.	Japán szokásjog a családjogban.....
9.1.2.	A családjog modernizálása.....
9.2.	Vitarendezés és békeltetés különösen nagy szerepe.....
9.2.1.	Vitarendezés módjai a házasság felbontásának példája alapján.....
9.2.2.	Az élő jog a családjogban.....
9.2.3.	Kitekintés: A család napjainkban.....
10.	Modernkori jogfelfogás.....
10.1.	A hagyományok nagy szerepe.....
10.1.1.	A hagyományos japán gondolkodás továbbélése.....
10.1.2.	A jogfogalom japán koncepciója.....
10.2.	Az élő jog az eljárási jog területén.....
10.2.1.	A jogi eljárással szembeni idegenkedés.....
10.2.2.	"Peren kívüli egyezség", avagy a békeltetés jelentősége.....
11.	Összegzés.....
12.	Függelék.....
12.1.	Meidzsi császár 1868. április 6-i Ötcikkelyes esküje.....
12.2.	Részlet a meidzsi alkotmányból.....
12.3.	Részlet az új alkotmányból.....
13.	Néhány japán terminológia.....
14.	Felhasznált irodalom.....

*Habár a jogot egyik napról a másikra
meg lehet változtatni, az embereket ilyen
módon nem¹*

2. Bevezető

A modern japán jogtörténeti kutatások leginkább a modernizáció folyamatát megindító meidzsi²-kori (1868-1912) recepcióra és kodifikációra, valamint a második világháború után keletkezett alkotmánynak (1946)³ a rendelkezésire koncentrálódnak.

Ennek oka leginkább abban keresendő, hogy a túlnyomórészt kontinentális jogrendszerek kódexeire épülő meidzsi-kori jogalkotás után az amerikai megszállás évei folytán az angol-amerikai jogintézmények épültek be a japán jogrendszerbe, és ez által alkotnak az ősi szokásokkal és modern törvénykönyvekkel együtt a jogtörténet és a jogösszehasonlítás számára különösen érdekes felépítésű jogrendszert.

Jelen dolgozatnak célja csupán az, hogy megkísérelje az Olvasó számára e távoli ország modern kori jogfejlődésének legfontosabb állomásait bemutatni. Az egyes jogintézmények közül például az alkotmány fejlődésével kapcsolatos legfontosabb eseményeket, vagy a családjog szabályozásának alakulását a jogrendszerben elfoglalt fontosságuk folytán ismertetem kissé részletesebben.

Úgy gondolom, kell is, mert a japán császár (tennó) évszázados isteni eredetiségének hite, vagy a hierarchikus, teljesen az apai hatalmon alapuló családi köteléknek (ie) a XX. század közepéig fennállása mind mutatja, hogy a nyugati civilizációtól élesen eltérő szokások alapján működő társadalom földjére "hullottak" a nagy francia forradalom eszméit hordozó európai kódexek.

Az ősi szokások, valamint a konfucianizmus és a buddhizmus tanításának eredményeként a hagyományos, leginkább a kínaihoz közel álló, japán jogfelfogás oly annyira különbözik a kontinentális vagy az angol-amerikai jogrendszerektől, hogy a dolgozat elején, majd végén erre is külön kitérek.⁴ A jog mellett ugyanis az *erkölcsi szabályokon* alapuló szokások mind a mai napig nagy szerepet játszanak.

---

1 KOSCHAKER, Paul Idézi: NODA 1992, 58. o.

2 a japán kifejezéseket, elnevezéseket a magyar kiejtés szerint jelölöm meg

3 az ún. új alkotmányt 1946. novemberében fogadták el és 1947. májusában lépett hatályba

4 Ld.3.3, 10.1

Az állam- és jogtörténeti tudományok feladata legelső megközelítésben: "az állam- és jogfejlődés feltárása, az állam- és jogintézmények keletkezésének, módosulásának és megszűnésének magyarázata".⁵ Jelen dolgozat leginkább arra vállalkozik, hogy a hazánkban rendelkezésre álló, összességében mégiscsak korlátozott számú forrás alapján vázlatos képet adjon a modern japán köz- és magánjogi berendezkedés alakulásáról.

A fejezetek többségének nagy része külföldi - elsősorban angol és német nyelven megjelent - művekre támaszkodik, mivel magyar nyelven nagyon szűkszámú tanulmány látott a témában napvilágot. A japán jogszabályok hivatalos magyar fordításának létéről sincs tudomásom, ezért a hivatkozott jogforrásokat angol nyelven vagyok kénytelen közölni.

A dolgozat címében megjelölt kezdő évszám a modernizáció kezdetét jelentő meidzsi fordulat évére utal, míg az 1956-os esztendő Japán számára az ENSZ tagságot hozta el. A második világháború utáni japán gazdasági csodában betöltött nagy szerepe folytán e kérdéssel is külön pontban foglalkozom a dolgozat végén.

A japán jogrendszer további alakulásának bemutatására azért nem vállalkozom mostan, mert egyrészt a japán jogrendszer legfontosabb vonásainak megértéséhez inkább a korábbi időszakok jogalkotásának bemutatása számít elengedhetetlen feladatnak, hiszen ekkor alakult ki a mai struktúrák legnagyobb része, másrészt pedig jelentősen meghaladná e dolgozat kereteit.

A jogfejlődés ívének bemutatásánál igyekeztem minden állításomat minél több forrás alapján megerősíteni, hogy ez által a japán jog- és alkotmánytörténet alakulásáról minél hitelesebb és a valósághoz minél hűségesebb képet tudjak alkotni.⁶

Törekedtem az adott korban módosított alapvető fontosságú jogszabályok legfontosabb rendelkezéseinek az ismertetésére, ám emellett, főként a mindennapi élethez legközelebb eső és a legszemélyesebb viszonyokat rendező polgári jogi, és különösen a családjogi és öröklésjogi területeket illetően nyomatékosan hangsúlyoznom kell, hogy a valóban érvényesülő jogban sokkal nagyobb mértékben megjelennek az ősi szokások, mint ahogy azt a törvény előírányozza.

Japán a XIX. század második felében néhány évtized leforgása alatt vette át a római

---

⁵ HORVÁTH-GÖNCZI-STIPTA-ZLINSZKY 1997, 13. o.

⁶ A külföldi szakirodalomban leginkább hivatkozott művek: Az eredetileg franciául megjelent: NODA, Yosiyuki *Introduction au Droit Japonais Les Systèmes de Droit Contemporains*, vol. XIX., Librairie Dalloz, 1966 (angol fordítás:) ANGELO, Anthony H. *Introductoin to Japanese Law*, University of Tokyo Press, 1992. A Harvardi Egyetemen tartott, az első közös amerikai-japán kutatások eredményét ismertető esszégyűjtemény: VON MEHREN, Arthur Taylor (szerk.) *Law in Japan, The Legal Order in a Changing Society*, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 1963. A német nyelvterületen legkiemelkedőbb: EUBEL, Paul (szerk.) *Das japanische Rechtssystem*, Alfred Metner Verlag GmbH, Frankfurt am Main, 1979. Az újabb általános japán jogi művek közül például: ODA, Hiroshi *Japanese Law*, Butterworths, London, Dublin, Edinburgh, 1992, az alkotmányjogra koncentráló TANAKA, Hideo (szerk.) *The Japanese Legal System* University of Tokyo Press, 1991, és DEAN, Meryll *Japanese Legal System: Text and Materilas*, Cavendish Publishing Limited, London, 1997.

jogi hagyományokon alapuló, valamint a több évszázados fejlődés vívmányait rögzítő kódexeket - elkerülve ez által a gyarmatosítás veszélyének megalázó érzését - és vált szomszédait veszélyeztető modern állammá.

A második világháború borzalmait eredményező militarista irányítás évtizedét az amerikai megszállás évei követték, s a történelmében először háborút feladó japán nép kitartó szorgalma ismét az ország gyors fellendüléséhez vezetett.

Száz év ennyi változást kevés állam jogrendjében idézett elő, s leginkább csak ott, ahol gyökeresen eltérő hagyományú és kultúrájú népek kerültek egymással kapcsolatba. A japán jog így mára a kínai jogtól sokban különbözik, hiszen a több évszázados kölcsönhatás "csak" a szokásjogon és a jogfelfogáson érhető ma tetten, az írott jog pedig a kontinentális és angol-amerikai jogintézmények egyfajta, a japán társadalmi adottságokhoz igazított egyvelegét adja.⁷

A japán jog ez által a távol-keleti jogcsaládnak egyik önálló alkotó elemévé lépett, amelynek csak a középkori története kötődik szorosan Kínához. Ami pedig a Nyugathoz fűződő viszonyt illeti, arról igyekszem a következőkben egy reményeim szerint hű és érthető képet adni.

---

⁷ ZWEIGERT-KÖTZ 1996, 289-296. o. DAVID 1977, 433-434. o. ODA 1992, 1-11. o.

3. Történelmi előzmények

A japán jogtörténet korszakait tekintve többféle, eltérő felosztás szerepel a külföldi szerzők műveiben⁸, ám abban egyetértenek, hogy az 1868-os Meidzsi fordulat (meidzsi ishin), döntő változást hozott a japán jogfejlődésben, továbbá hogy e folyamat megértéséhez, az ezt megelőző idők jogi helyzetének, legalábbis vázlatos bemutatása elengedhetetlen.

A Japánt ért külföldi joghatások hármias felosztása azonban a legtöbb szerző által elfogadott nézet. E szerint elsőként a kínai jog került átvételre a VII. században, majd ezt követte a főként francia és német jogszabályokra épülő Meidzsi jogalkotás a XIX. század második felében, s végül a második világháborút követően angol-amerikai jogintézmények kerültek adoptálásra.

Jelen dolgozat elsőként az ősi Japán jogi-társadalmi helyzetének rövid leírására vállalkozik, kiemelten bemutatva a feudális Japán (nihon) legfontosabb jellemzőit.

3.1. Kezdetektől a feudalizmus megszilárdulásáig

A japán jogfejlődésnek ezen kezdeti szakaszának első fele a japán állam megszületésének, a kínai kori államszervezetnek és törvényeknek az átvételét, a buddhizmusnak és a konfucianizmusnak az elterjedését jelentette. A X-XI. századtól kezdve azután a megerősödött katonai csoportok vették kezükbe a hatalmat, létrehozva a feudalizmus keleti fajtáját, s az élet minden területét a vallási és erkölcsi szokások uralták.

3.1.1. Kezdetek

Japán születéséről adatok leginkább csak kínai könyvekből maradtak ránk. Annyi azonban bizonyos, hogy - mivel korábban az ázsiai kontinenshez tartozott Japán szigete - évezredek óta lakott terület. A Kr. U. III. század tájékán a Yamato dinasztia uralma alatt egyesítették a korábban egymással harcoló törzseket, s így jött létre a Yamatai állam.⁹

645-ben a Taika-reformmal¹⁰ a császári udvar megszabadult a Soga családtól, amely a kormányzást ellenőrző nemzetségek legerősebb koalíciója volt, s ezt követően a buddhizmuson, konfucianizmuson keresztül érvényesülő kínai hatások fényében alakult a továbbiakban Japán sorsa. Shotoku herceg által 604-ben kibocsátott 17 cikkelyből álló

⁸ Ld. EUBEL 1979, 2-15. o., FUJIKURA, 1996 xi-xxiii.o., ODA 1992, 14-34. o.

⁹ Japán történelmét bemutató, hazánkban rendelkezésre álló művek, például: JAMADZSI, Maszanori *Japán. Történelem és hagyományok*, Gondolat, Budapest, 1989, REISCHAUER, Edwin O. *Japán története*, Maecenas Könykiadó, 1995., MORTON, W. Scott *Japan - its history and culture*, McGraw-Hill, Inc. 1994, HALL, John Whitney *Japan From Prehistory to modern times*, Charles E. Tuttle Company, Tokyo, 1987.

¹⁰ Taika jelentése kb. nagy átalakulás, a korszakhoz részletesebben ld. az előző pontban megjelölt műveket

alkotmányon is e tanok hatásai érvényesültek, és inkább erkölcsi parancsolatokat, mint jogi normákat tartalmazott.¹¹ Ezek a szabályok mindazonáltal előre vetítik a megegyezésre törekvésnek mind a mai napig domináns eszméjét.

3.1.2. Ritsu-ryo rendszer

A középkori Japán első századaiban a Taika-reform révén a kínai T'ang-dinasztia központosított államszervezetének mintájára épült fel, a jog területén pedig a ritsu-ryo rendszert léptették életbe szintén kínai példa nyomán. Ez az időszak tehát az idegen jog átvételének első szakasza. A rendszer elnevezését a büntető szabályokat tartalmazó ritsu, és az *adminisztratív* normákat tartalmazó ryo könyvekről kapta. A ritsu-ryo leginkább mégis erkölcsi parancsokat tartalmazott, s az emberek nevelését tűzte ki célul a konfuciánus tanok alapján. A ritsu-ryo folytán minden föld és személy a császár közvetlen uralma alatt állt. A földeket (és a közhivatalokat) szintén a ritsu-ryo alapján osztották, s így egy irányított agrárgazdálkodást hoztak létre.

A IX-XI. századra a felosztott földek mellett kezdett kialakulni a magántulajdonban álló és adómentességet élvező uradalom (sho) rendszere. E földek tehetősebb családjai a társadalom új csoportját hozták létre: a szamurájokét¹², a harcosok osztályát. Kialakulásukban a megváltozott birtokviszonyokon túl, annak is szerepe volt, hogy korábban a katonák saját költségükön és teljes alávetésben voltak kötelesek szolgálni.

A ritsu-ryo számos eleme formálisan a XIX. század közepéig hatályban volt, ám már a XI. századtól születtek új szabályok, s új szokások terjedtek el, a régi normákat pedig - ahogy ezt sokszor ma is megteszik - rugalmasan és kiterjesztően értelmezték.

3.1.3. Korai feudalizmus

A Kamakura¹³ (1185-1333) és Muromachi (1338-1573) korszakokban a ritsu-ryo és a szamurájok szokásjoga (buke-hó) párhuzamosan érvényben volt, így ezen időszakot a dualisztikus feudalizmus korszakának is nevezik.¹⁴

A ritsu-ryo szabályok csak azokra vonatkoztak, akik nem tartoztak a szamurájok csoportjához. A XIV-XV. századra pedig a szamurájok csoportja megerősödött, ezáltal a ritsu-ryo veszített jelentőségéből. Ekkoriban az egyes országrészeket hatalmuk alatt tartó hűbérurak (daimjó) között gyakran háborúk dúltak.

---

11 1. cikkely kezdete: "A megegyezést tartsd minden másnál nagyobb becsben..." Ld. KIM-LAWSON 2000, 223. o.

12 A bushi, buke elnevezés szintén szamurájjt jelent.

13 A korszakok elnevezésüket a középkorban vagy a shógun székhelyéről (Nara, Kamakura, Muromachi, Edo stb.) vagy a shógun nevééről kapták (pl. Tokugawa).

14 Ld. NODA 1992, 26. o.

Az új katonai kaszt tehát saját szokásjoga alapján élt. Egy olyan hűbéri rendszert alakítottak ki, amelyben a hűbéres teljes hűséggel tartozott hűbérurának. A hűbérúrnak - ellentétben az európai feudalizmussal - nem voltak kötelességei a hűbéresével szemben. A hűbérúr önkénye ellen semmiféle biztosítéka nem volt a hűbéresnek. Egy egyoldalú kapcsolat jött így létre.

A Shógun, aki a császártól (tennó) lényegében átvette a tényleges hatalmat, a hűbéri rendszer csúcsán állt, de nem volt közvetlenül tagja. Nem szerződés alapján szabályozták a hűbéri viszonyokat, hanem lényegében apa-fió közötti viszonyként fogták fel. Itt is érvényesültek a buddhista, konfuciuszi eszmék.¹⁵

3.2. Tokugawa shógunátus korszaka (1603-1868)

Az ősi japán szokások fennmaradásában, valamint a jog, a társadalom, a kultúra, a mentalitás, egyszóval az élet minden területének modernkori fejlődésében ez az időszak kulcsszerepet játszott. Az országnak a nyugat elöl történő több, mint két évszázados elzárása, a kereskedelmi kapcsolatok felszámolása, az ősi szokások és a feudalizmus megszilárdítása vezetett el a későbbi erőszakos modernizálás szükségességéhez.

3.2.1. Egységes feudalizmus

A XVI. század polgárháborús időit az immár egységes feudalizmus hosszan tartó korszaka követte. Nagyon tömören a Nyugattól való lényegében teljes elszigeteltség, belső és külső béke, erős államszervezet, valamint egy szigorú, hierarchikus rendszer volt jellemző erre az időszakra.

A központi kormányzat (bakufu) feje a legbefolyásosabb és legtekintélyesebb hűbérúr volt, aki a shógun címet viselte. Ő közvetlenül kormányzott a többi hűbérúron keresztül, ám a társadalom mintegy nyolcvan százaléka az önálló igazgatású faluközösségekben élt. A konfucianizmus lett a hivatalos ideológia a hierarchikus rendszer alátámasztására, továbbá a kereszténység elfojtására.

A XVI. században¹⁶ ugyanis a spanyol, portugál, illetve kínai hajósokkal folytatott kereskedelmi kapcsolatok révén virágzott a gazdaság, ám az általuk terjesztett kereszténység¹⁷ veszélyt jelentett a fennálló rendszerre nézve. A kereszténységre áttért hűbérurak utolsó,

¹⁵ A korszak jogszabályainak részletes kifejtéséhez Ld. GROSSBERG, Kenneth A. (szerk.) *The Laws of the Muromachi Bakufu*, Sophia University, Tokyo, 1981.

¹⁶ 1542-ben egy Japánba tévedt portugál hajó jelentette az első kapcsolatot Európával.

¹⁷ A kereszténység terjesztésében például Xavéri Szent Ferenc is nagy szerepet vállalt. Püspökség létrehozása érdekében egy japán küldöttség is járt V. Pál pápánál, ám addigra a shógun elrendelte a keresztények üldözését. Ld. JAMADZSI 1989, 176-183. o., GORO 1967, 44-48. o.

1637-es - shimabarai - lázadásának vérbefojtása nyomán Japán több mint két évszázadon át bezárta kapuit (sakoku) a Nyugat elől. Ez alól csak Nagasaki kikötője volt kivétel, ahova holland hajók futottak be. Ekkortól vette kezdetét a kegyetlen keresztényüldözés.

3.2.2. Társadalom

A keresztényüldözés egyik megnyilvánulásaként öttagú csoportokat (goningumi) hoztak létre az ország egész területén. E csoportok tulajdonképpen besúgóként funkcionáltak, a tagok egyetemlegesen feleltek tetteikért. A kereszténytilalomba vagy a közrendbe ütköző magatartásokat jelenteniük kellett. Ezáltal nagyfokú hatósági ellenőrzés valósult meg, továbbá a japán embereknek a mai napig fellelhető szabályozottságuknak is egyik okaként tartják számon ezt az intézményt.¹⁸

A hagyományos, túlnyomórészt agrártársadalom képét adó középkori Japán életében a faluközösségek (mura) nagy szerepet játszottak. A kizárólag parasztokat tömörítő közösség egy önálló és tulajdonképpen zárt gazdasági és közigazgatási egységnek számított, mivel a falu vezetőinek az általános pénzügyi, közigazgatási feladatokon túl a terméshozamok maximalizálására és a lakók helyben maradására, továbbá a felmerülő problémák helyben való megoldására kellett törekedniük.

A mezőgazdasági munkák, s főként a rizstermesztés évről-évre ugyanazon feladatokat követelte meg ugyanattól a családtól. A körforgásszerűség egy nagyon biztos életmódot teremtett, a kapcsolatok pedig személyesek és hosszantartóak voltak.

A goningumi intézménye a faluközösségekben egy sajátos, de nagyon hatékony ellenőrzési folyamatot eredményezett. Ezekben a zárt közösségekben ugyanis a kollektív megbélyegzés vagy a száműzetés nagyon elrettentő büntetésnek számítottak. Így a belső rend megteremtésének nemcsak egy nagyon sajátos, jogon kívüli módozata alakult ki, hanem a későbbi modernizációs folyamatoknak, a formális jogi eljárások elterjedésének is akadályává váltak.¹⁹

A társadalom körülbelül tizenöt százalékat adó nemesség rétege a rizstermesztésből származó jövedelem szerint csoportokra oszlott (daimjó, hatamoto, gokeni).

A társadalomban kasztrendszer (harcos, paraszt, kézműves, kereskedő)²⁰ érvényesült, amelyek egymástól szigorúan elkülönültek. A születés ténye meghatározta a japán ember egész életét. Ez volt a természetes és e rendet megváltozhatatlannak fogadták el.²¹

---

18 EUBEL, 10-11. o., HENDERSON/TORBERT/HUASHI 1992, 3-34. o.

19 A faluközösség részletesebb ismertetéséhez Ld. HENDERSON/TORBERT/HUASHI uo.

20 E rendszert a japán megjelölés után, shi-nó-kó-shó rendszernek is hívják. Ld. például WILHAUPT-RAMSEYER-YOUNG 2001, 5-7. o.

21 Ld. KIM-LAWSON 2000, 212. o., FUJIKURA 1996, xi-xiii.o.

3.2.3. Jogélet

A korszakban egységes jog nem érvényesült, leginkább szokások szabályozták az élet minden területét. Jogi gyűjtemények közül az 1742-ben kibocsátott 100 írott szabály (kudzsikata osada megaki) elnevezésű a legkiemelkedőbb, amely közigazgatási, polgári- és büntető-eljárási elemeket tartalmazott. A kor szokásaihoz hűen a szabályok csak a közhivatalnokok számára voltak hozzáférhetőek.

A jogi hivatások ekkoriban nem igen különültek el egymástól, s nem is nagyon léteztek tulajdonképpen. A shógun csak - városi kereskedők, vagy szamurájok vitáihoz hasonló - kivételes esetekben ítélkezett, inkább helyi szinten igyekeztek megoldani az ügyeket. A kereseteket mindazonáltal két csoportba osztották: fontosabb vitás ügyek, vagy vagyoni természetű kérdések.²²

A bírói és egyéb közfunkciók mindazonáltal nem váltak el egymástól. "Ebben az időben nem volt világos elhatárolás az állami adminisztráció, a kormányzás, a joggyakorlat és az igazságszolgáltatás között, s így a bakufu minden tisztségviselője működhett ezekben a funkciókban."²³

Ennek egyik jó példája a daikan intézménye is, a bakufu mezőgazdasági területeket kormányzó hivatalnok, aki nemcsak az adó beszedéséért volt felelős - az adózási rendszer alapja egyébként a rizs, illetve az ebből származó jövedelem volt - hanem a körzetében felmerült peres ügyeket is el kellett bírálnia.²⁴

3.3. Hagyományos jogfelfogás - giri

Mint a bevezetőben is már említettem, a középkori japán jogban a jog mellett, azaz helyett, az erkölcsi, vallási jellegű szokások számítottak a legfontosabb magatartást szabályozó tényezőknél. Ezeknek az elemeknek, legalábbis, rövid ismertetése a későbbi folyamatok megértése szempontjából elengedhetetlen, ezért most felvázolom a közösségi harmónia fenntartásának ideálját előíró, nem jogi, de szankcióval bíró szabályozó erőket.

3.3.1. Erkölcs és jog

A nyugati értelemben jogfogalom akkoriban semmiképpen nem létezett. Jól mutatja ezt a tokugawai politikai mottó: az emberek ne tudjanak semmit, csak engedelmeskedjenek.²⁵

---

²² Egy 1767-ből származó rendelet alapján az 53-féle vitás kérdésből 23 számított fontosabb ügynek, míg 30 vagyoni természetűnek. Az elhatárolás kritériumait nehéz lenne pontosan meghatározni, de a kamatkövetelést tartalmazó keresetek mind vagyoni vitáknak számítottak. Ld: RÖHL 1995, 136. o., DAVID 1977, 436. o.

²³ Ld. ZSARNAY 1983, 9. o. vagy DAVID 1977, 435-436. o.

²⁴ Ld. RÖHL 1995, 134-140.o., a korszak jogfelfogásáról részletesebben, ld. STEENSTRUP, Carl *A history of law in Japan until 1868*, Leiden, New York, Köln, 1996.

²⁵ Ld. NODA 1992, 36. o.

Az emberek jogait nem tisztelték, gyakran semmibe vették. A jog ugyanis a társadalom nagy része előtt ismeretlen volt, a jogi szabályozást nyilvánosságra soha nem hozták. Ezenfelül a jogot a hétköznapi ember valójában a hatóságok számára tartotta szükségesnek, hogy ezáltal a kormányzati célokat megvalósítsák.

A japán ember kerülni igyekezett minden vitás helyzetet, s a közösségi harmónia fenntartása érdekében mindent megtett, hogy bármilyen nézeteltérést nyomban rendezzen.

A japánokra nagyon jellemző továbbá a dolgokba való egyfajta belenyugvás, a jelenvaló elfogadása. Nagyon fontos továbbá az adott társadalmi kapcsolatok, kötelekek hangsúlyozására, fenntartására irányuló hajlamuk. A logikával szembeni közömbösség, a szimbolikus, nem racionális megoldások követése is a japánok egyik alapvonásának számít.

Ebből fakadóan erkölcsösnek is az számít, ami a jelen kapcsolatok fenntartását szolgálja. Amit a természet ad, az úgy helyes, ahogy van. S mindezt átszővi a közösségi érdek elsődlegességének a folytonos hangsúlyozása.

3.3.2. Giri

Az emberek kapcsolatait, magatartásait tehát nem jogi, hanem erkölcsi előírások formálták. A giri viselkedési szabályok összességét, az on pedig kötelezettségek halmazát jelenti. Ezek célja a harmónia: wa. A giri a társadalom tagjainak egyenlő vagy alacsonyabb státuszúak irányába fennálló kötelezettsége volt. Például: apának a fia, férjnek felesége, testvéreknek egymás felé. Ha ezek a rokonok, barátok bajba kerültek, segítségükre kellett sietni. Az on pedig azon kötelezettségeket jelenti összefoglalóan, amelyek a császár, haza stb. felé áll fenn, miután életüket tulajdonképpen a korábbi nemzedékekkel szemben fennálló adósságok folytán teljesítendő kötelezettségek megtételében értelmezik, s e kötelezettségnek ma is eleget tesznek.

A giri tehát egy viselkedési módot követel meg, ami az egyén társadalmi helyzetéből fakad. Ennek teljesítését várni kell, de nem alkalmazható kényszer. A társadalmi helyzetek különbözősége folytán nem ugyanaz a girije például az apának vagy a fiúnak. A büntetés a szégyenérzet. S ez nagyon súlyos büntetésnek számít egy olyan országban, ahol a közösségi érdek, harmónia mindennek felett áll.²⁶

3.3.3. Vallási formák

Japánok életében a vallás mást jelent, mint nekünk, európaiaknak a kereszténység. Számukra a legértékesebb az isteneikkel, a természettel és a közösséggel való összhang, erre törekcsenek minden tettükben.

---

26 Ld. DAVID 1977, 436-437. o., NODA 1971, 193-225. o., ZSARNAY 1983, 14-15. o.

Az ősi japán vallásnak számító sintoizmus istenei a természet kincseiben megidézhetőek, ebből fakad a japánok nagyfokú természettisztelete. A jó cselekedeteknek az istenekkel, természettel, közösséggel való összhangot elérő tettek jelentik. Minden, ami ezen összhangot megbontja, az rossznak számít. A császárt a napistennő leszármazottjaként tisztelték évszázadokon át. Az élet állandó körforgásával, továbbá a rizstermeléssel kapcsolatos ünnepek mind a mai napig megmaradtak. Államvallássá a Meidzsi-korszakban lett, a második világháborút követően pedig veszített jelentőségéből.

A Koreán keresztül Kínából átvett buddhizmus az élet szenvedésként történő jellemzését tanítja, amelyben az ember belső békéje a vágyakról való teljes lemondásban érhető el. Japánban a meditációs, zen ága terjedt el leginkább.

A konfucianizmus nem is vallás, inkább filozófiai irányzatnak tekinthető, hatása azonban a japán jellemre, és így a jogi gondolkodásra jelentős. A világot állandó törvények (dao) irányítják, amelyek betartása az erkölcsi-magatartási szabályokon (li) keresztül az ember főfeladata, megvalósítva ez által a közösségi harmóniát, a feljebbvalók és idősebb iránt tanúsított engedelmesség mellett.

E szabályok megemlítése azért fontos, mert mind a mai napig a gondolkodást, s ez által a jog érvényesülését meghatározó tényezők. A japánok általában sintó szertartás szerint házasodnak, és buddhista szabályok szerint temetkeznek, s manapság a karácsonyt is megünneplik, jelezve az eltérő vallások párhuzamos létezésének természetességét.²⁷

---

²⁷Ld. JAPAN 1994, 202-219. o., ICHIHARA 2001. 17-30.o., TAZAWA-MACHUBURA-OKUDA-NAGAHATA 1987, 24-37.

4. A modernizáció kezdete

A Tokugawa shógunátus uralkodásának évszázadai a feudalizmus megerősödését, az ősi szokások konzerválását, valamint a béke időszakát hozták el a japán nép számára. A társadalomban azonban kezdtek megjelenni az olyan, eleinte kisebbségben lévő nézetek, amelyek a kereskedelmi kapcsolatok felvételét, az újabb tudományos kutatások megismerését, s így az ország megnyitását szorgalmazták

A kínai ópiumháború tanulságai, majd Perry tábornok 1853-as érkezése arra készítette a shógunat, hogy *nyissa meg* a japán kikötőket a nyugati hatalmak előtt. A japán számára különösen hátrányos kitételeket tartalmazó kereskedelmi szerződések felülvizsgálata később, egészen a századfordulóig a japán külpolitika egyik fő törekvése lett.

E folyamatok mindazonáltal a katonai irányítás és a feudalizmus végét jelentették, ahonnan a modern állammá fejlődés útját Meidzsi császár, és az általa Nyugatra küldött fiatal japán jogászok, illetve az Európából érkezett jogtudósok teremtették meg.

4.1. Nyitás a Nyugat felé

Az új korszak szimbolikus kezdetét minden bizonnyal az amerikai Perry tábornok érkezésének időpontjára tehetnénk, ám a jogtörténészek többsége leginkább az 1867-68-as esztendőt jelöli meg. Mindazonáltal a japán számára egyoldalúan hátrányos kereskedelmi szerződések az ország megnyitását eredményezték.

4.1.2. Egyenlőtlen nemzetközi szerződések

Az amerikai Matthew Calbraith Perry tábornok 1853-as érkezése annak a politikai-társadalmi változásnak a kezdetét jelentette, amely a Tokugawa shógun bukásához vezetett. Az uragai kikötőbe befutott amerikai "fekete hajók" egy valódi fordulat megindulásának lettek a szimbólumai.²⁸

Perry tábornok Millard Filmore amerikai elnöknek a császárhoz címzett levelét hozta el, amelyben az USA a japán kikötők felnyitását és Japánnak a nemzetközi kereskedelmi életbe való bekapcsolódását szorgalmazta.

Az egy év gondolkodási időt kérő japán kormányzatot az ország nyitását támogató erők meggyőzték és így születtek meg az első nemzetközi szerződések. Az USA-val kötött 1854-es kanagavai szerződés alapján az amerikai hajók előtt megnyitott két japán kikötő az ország kapuinak a Nyugat előtti felnyitását jelentette. Később hasonló szerződést kötött Japán

---

²⁸ A gőzhajók és a japán nép találkozásáról ld. KIRCHMANN 1990, 19. o.

Hollandiával, Angliával, Franciaországgal, Oroszországgal és Poroszországgal is.²⁹

E szerződések azonban a japánok számára nagyon kedvezőtlen feltételeket tartalmaztak. Azon túl, hogy egyre több kikötő megnyitását írták elő, területen kívüliséget rendeltek el, amely értelmében külföldi felett csak külföldi joghatóság ítélkezhetett. E rendelkezés a japán nép büszkeségét oly mértékben sértette, hogy a következő évek fő célja ezeknek a megalázó kitételeknek a felszámolása volt.³⁰

4.1.3. A shóguntáus összeomlása

A shógunnal korábban is szemben állt rétegek mind a császár köré gyűltek és a nyugati kereskedelmi kapcsolatok fejlesztését kezdték támogatni. A császárt központba helyező nemzeti ideológia a XIX. század eleje óta, a konfucianizmussal szemben megerősödő sintoizmus lett. Ennek következtében a shógun hatalma megcsappant, és a tizenötödik shógun, Keiki Tokugawa 1867-ben feladta tisztségét és hatalmát átadta a császárnak. Ezzel a shógunok katonai uralmán alapuló több évszázados feudalizmus végleg elbukott.

Így a trónra került Mucuhito császár, az ősi számítás szerinti 122. Tennó, valóban az egész ország császára lett, s kezdetét vette a modern Japán társadalmi, jogi és gazdasági alapjait megeremtő **Meidzsi-korszak**³¹(1868-1912).

4.2. Az új társadalmi és gazdasági rend alapjai

A Meidzsi-korszak a valódi reformok idejét hozta el a japán nép számára, így elsőként felszámolták a feudális előjogokat, eltörölték a kasztrendszert, és megszervezték a modern társadalmi rend legfontosabb intézményeit. Az új rendelkezések, és ezt fontosnak tartom kihangsúlyozni, nem organikus, hanem felülről jövő, nyugati minta alapján vezérelt szabályozás eredményei.

4.2.1. Meidzsi fordulat

Japán történetében 1867-68-ban egy döntő fordulat (meidzsi ishin) állt be, megindult a modernizáció útján, amely magával vonta a Nyugati szokások és intézmények átvételét az élet minden területén, a hagyományos japán értékrend és életfelfogás módosulását.

A feudális rendszer felszámolása, valamint az előjogok és hűbérrendszer eltörlése érdekében Meidzsi császár gyors intézkedéseket hozott.

---

²⁹ Az Osztrák-Magyar Monarchiával 1869-ben kötött hasonló szerződést.

³⁰ WILHAUPT-RAMSEYER-YOUNG 2001, 7-10. o., BEASLY 1972, 98-116. o., REISCHAUER 1995, 97-110. o.

³¹ A modern Japán tennók uralkodásának idejét innentől kezdve az általuk felvett megjelölés alapján nevezték el. Meidzsi jelentése kb. felvilágosult kormányzás.

E szabályok többsége a császár 1868. áprilisi esküjében már le lett fektetve, különösen a feudális kasztrendszer eltörlése és a parlament elődjének tekintendő tanácskozó gyűlés megalakítása tekintetében.³²

1871-ben a hűbérurak hatalmát felváltotta a prefektúra (megye) rendszer, amelyek a császári kormányzat ellenőrzése alatt működtek és élükre a császár által kinevezett hivatalnokok kerültek.

További három igen fontos új szabályozás is született. Az adózási rendszer modernizálása következtében az ingatlanokra az ingatlanértékek szerinti egységes adókulcsokat vezettek be, amelyeket már a tulajdonosnak kellett megfizetni. Létrejött a telekkönyv intézménye is, amelynek következtében az ingatlan elidegeníthetővé vált, és így született meg a modern értelemben felfogott tulajdonos intézménye is.

A kötelező katonai szolgálat bevezetésének oka a korábbi szamuráj csoportok sorozatos felkelései voltak, amelyek a korszak elején még gyakoriak voltak.

4.2.2. Nyugati - európai intézmények átvétele

A konfucianuszi tanokból eredt kasztrendszert is eltörölték. Azonban ez nem jelentette a társadalmi csoportok közötti különbségek teljes megszűnését, csak inkább közeledését. Mindazonáltal egy új nemességi réteg (kazoku) alakult ki, amelyet korábbi nemeseken túl a császári hatalom visszaállításában nagy szerepet betöltők alkották. A társadalom többségét alkotó (kereskedő, kézműves, paraszt csoportot) pedig összefoglalóan köznépnek (shizoku) kezdték nevezni.

Továbbá, 1872-ben megépült az első vasút Tokió és Yokohama között, áttértek a gregoriánus naptárra, bevezették az iskolakötelezettséget, 1877-ben létrejött az önálló Tokiói Császári Egyetem, 1882-ben pedig megnyílt a Japán Nemzeti Bank, hivatalos fizetőeszköz a japán yen lett. E reformok mind a gyors, európai irányú, felülről irányított fejlődés eredményei voltak. Meidzsi császár egy nyugati mintájú államszervezetet és társadalmat vezetett be, amihez azonban egy nyugati típusú jogrendszert is kapcsolni kellett.

5. A Meidzsi rendszer jogalkotása

A Meidzsi-korszak reformjainak legfontosabb céljai között a modern japán állam megteremtése, a gyarmatosítás lehetőségének elkerülése és ez által a fejlett nyugati hatalmak sorába való belépés szerepelt.

---

³² Ld. Függelék, 12.1.

Ezekben a folyamatokban kulcsszerepet játszott a kontinentális jogok recepciója és az ez alapján kibontakozó kodifikációs sorozat. A nyugati, s eleinte elsősorban francia, majd a korszak második felétől túlnyomóan a német jog hatását tükröző kódexekben egységes elméleti koncepciót nem igen lehet felfedezni.

Az idő, s elsősorban az egyenlőtlen szerződések felülvizsgálata, sürgette a japán jogtudósokat, hogy minél hamarabb megalkossák a legalapvetőbb törvénykönyveket. A modernizáció tulajdonképpen a jog területén is erőteljes európaizálódást jelentett.

A napóleoni kodifikáció mintájára megalkotott öt kódex közül a Polgári törvénykönyv létrejöttét kísérték a legélesebben belpolitikai nézeteltérések. Az individualizmus és jogegyenlőség elvének fényében született európai kódexek a családi viszonyok tekintetében álltak leginkább szemben a japán szokásokkal. A tennó rendszer folytán a porosz mintára megalkotott alkotmány szabályaiban is hasonló kettősség figyelhető meg.

5.1. A modern jogrendszer szükségessége

A modern jogrendszer megalkotásának szükségességét, mint láttuk, a nyugati hatalmak hangsúlyozták elsősorban. A császár ugyanakkor legitimálni akarta uralmát, s meg akarta őrizni országa függetlenségét. A gyors eredmény érdekében a jogalkotás irányvonalát a kontinentális kódexek képezték.

5.1.1. Igény az egységes jogrendszerre

A közvetlen császári hatalom bevezetésével a kormánynak nagy szüksége volt egy fejlett jogrendszerre, mivel a nagyrészt íratlan és területről-területre változó középkori japán jog, illetve szokásjog erre nem volt alkalmas. A császár uralmának biztosítására pedig egy központosított politikai rendszerre volt szükség. A kodifikált jog nagy szerepet játszott e rendszer kialakításában.

A modern jogrendszer létrejöttének további, külső, oka, a shógunátus korának végén a nyugati hatalmakkal kötött, fentebb röviden ismertetett, Japán számára kedvezőtlen nemzetközi szerződések voltak. Láttuk, hogy az ilyen szerződések értelmében például az idegenek mentességet élveztek, miután a japán jogrendszert nem tartották olyan szintűnek, hogy rájuk is alkalmazni lehessen. A japán joghatóság idegenekre való kiterjesztése, és ezeknek a szerződések felülvizsgálatának célja is a jogrendszer modernizálását tették szükségessé.

A gyarmatosítás elkerülése pedig Japán nemzeti érdeke volt, ezért is tartották nagyon égetőnek az új jogszabályok megalkotását. Ezáltal Japán nemcsak azt akarta bizonyítani a

világ előtt, hogy a fejlett államokkal egyenlő sorú, s újkori államnak tekinthető, hanem hogy velük való versenyre is képes.

A függetlenség megtartásához tehát elengedhetetlen volt a modern japán jogrendszer megteremtése. A külföldi nyomás nagyon erős volt, így e folyamatokat a társadalmi változások alakulásának irányától függetlenül véghez kellett vinni.

5.1.2. Kontinentális irányvonal a jogalkotásban

Japánnak, mint említettem³³, a teljes izoláltság korában egyedüli kapcsolata holland kereskedőkkel volt. Így talán nem véletlen, hogy már a XIX. század közepe tájékán lefordítottak háborúról, kormányzati rendszerről szóló holland jogkönyveket.

A hetvenes évek elejétől a kodifikáció a fentebb említett okok folytán sürgetővé vált. Akkortájt a francia jogot tartották a legfejlettebb jognak és a császár is ezt jelölte ki követendő példának. Az első igazságügy miniszter, Eto Shimpei, aki francia törvénykönyveket fordított le japánra, szintén a francia jogot tartotta Japán életviszonyokra átvételre alkalmasnak. Ekkor érkezett Japánba George Bousquet és Gustave Boissonade francia professzor, akik ismertették a francia jogot a japánokkal.

A kontinentális rendszerek példaképek állításának további oka abban keresendő, hogy az angol-amerikai jogrendszert a japánok nem tartották gyorsan átvehetőnek. Néhány törvénykönyv lefordítása mégiscsak egyszerűbb feladatnak bizonyult, mint az egész common-law szabályozás átvétele. Így mintának - eleinte - az öt napóleoni kódex szolgált.

5.1.3. A jogalkotás nagy nehézsége: a jogi terminológia hiánya

A recepció és a kodifikáció legnagyobb nehézségei a nyugatitól gyökeresen eltérő jogi gondolkodásban rejlettek.

Történelmi előzmények hiányában nem alakultak ki, a számunkra oly könnyen érthető legalapvetőbb jogi fogalmak mint a jogosultság vagy kötelezettség sem. Az ekkor mesterségesen létrehozott kenri vagy gimu viszont csak formájában felelt meg. A ken eredeti jelentése: hatalom, hatás volt, míg a ri érdeket jelentett. A fogalom valódi tartalma azonban nehezen épül be, talán mind a mai napig, egy olyan társadalom tudatába, ahol a kötelezettségek teljesítése és a közösség elvárásainak megfelelés számít a legalapvetőbb követelményeknek.

Azonban talán azért tud mégis hatékonyan működni a japán jogrendszer, mert még mind a napig, - különösen a mindennapi élet legalapvetőbb viszonyait szabályozó jogterületeken - ha tehetik, kerülik a jogot a japánok, és a jogon kívüli megoldások elérésre

---

³³ Ld. 3.2.1.

törekszenek.

5.2. A jogalkotás első évtizedei (1868-1890)

A meidzsi-rendszer jogalkotási folyamatának felosztását leginkább az indokolja, hogy ebben az első időszakban a francia jog hatása dominált, azaz, az alkotmányt megelőző kodifikációk elsősorban francia jogi - napóleoni - hatást tükröznek. Ezt mutatja különösen az ún. régi Polgári törvénykönyv (Ptk), a régi Büntetőtörvénykönyv (Btk), a Büntetőeljárás kódex és a régi Kereskedelmi törvénykönyv (Ktk.) is.

5.2.1. A régi Ptk. születése

A modern jogrendszer kialakításának egyik sarkpontja volt a modern polgári törvénykönyv (minpó) megszületése. A mintegy három évtizedig tartó kodifikáció története tulajdonképpen annak az ékes bizonyítéka, hogy végül is nem csupán egy törvénykönyv átvétele ment végbe ekkor, hanem a jogi élet valóban virágzásnak indult Japánban.

5.2.1.1. A recepció korai szaka

Az európai jogok recepciója 1870-ben, a francia Code Civil fordításával kezdődött. Két Ptk. tervezet is készült, (1872-kokoku minpó karikisoku, illetve 1873/74- minpó soan), amelyben Rinshó Mitsukuri-nak volt nagy szerepe, ám ezek még valóban csak pusztán fordítások voltak, s az eltérő kultúrájú, társadalmú Japánban nem bizonyultak életképesnek. A jogi terminológiák hiánya folytán szógyártásba kezdtek az eleinte nem létező jogtudósok.

Ekkoriban ugyanis a japán kormány nagy számú "tudósjelöltet" küldött Nyugatra:³⁴ Angliába, Franciaországba, Németországba és az Amerikai Egyesült Államokba, hogy tanulmányozzák az ottani jogrendszert. A Tokiói Egyetemen valamint az igazságügy minisztériumban ekkor alakítottak ki - eleinte csak - az angol, francia joggal foglalkozó tanszékeket illetve bizottságokat, ahova neves külföldi tudósokat is *meghívtak*.

5.2.1.2. A régi Ptk. - Kodifikációs viták középpontjában

1879-ben Gustave Emil Boissonade párizsi professzort kérték fel a Ptk. tervezet vagyoni jogi rendszerének kidolgozására, míg a családi és öröklési szabályokat egy japán bizottság dolgozta át a francia hatásokat felhasználva. A teljes régi Ptk. 1890-ben készült el, s 1893-ban kellett volna hatályba lépnie.

Ám a Sir Henry Maine és John Austin analitikus iskolájának elméleteit tanulmányozó

---

³⁴ A nyugati jogok legkorábbi tanulmányozói az 1862-ben a hollandiai Leiden város egyetemére küldött Amane Nishi és Mamichi Tsuda voltak Ld. TANAKA 1991, 198. o.

angol³⁵- illetve a G. Bousquet és G. Boissonade természetjogi koncepcióját képviselő francia jogi iskola között kiobbant kodifikációs vita következtében soha nem lépett hatályba. E vitában az angol iskola hívei az egységes elméleti bázis hiányát hangoztatták (a polgári perrendtartást német, míg a Ptk. tervezeteket főként francia jogászok készítették), továbbá a frissen megalkotott, illetve születendő kódexeket a japán joggyakorlattól teljesen idegen szabályozásnak tekintették.³⁶

A vita következő pontja a régi Ktk. életbeléptetésének időpontja körül mozgott, amely végül a Ktk. és Ptk. hatályba lépésének véglege elhalasztásával végződött.

A vita később lényegében a konzervatívok és haladáspártiak között folyt, s elsősorban a családjog, illetve öröklési szabályok kérdése körül mozgott. A konzervatívok el akarták kerülni a családi viszonyok kodifikálását, s a hagyományos ún. ie-rendszer³⁷ stabilitását akarták elérni.

5.2.2. A régi Btk.

5.2.2.1. Korai tervezetek

A jogrendszer modernizálása során elengedhetetlen volt a büntető jogszabályok kódexben történő szabályozása is, s e területen születtek meg az első, nyugati értelemben vett, modern kódexek. A Meidzsi kormányzat büntető törvénykönyvtervezetei azonban, amelyek 1868 és 1873 között keletkeztek (Shinritsu Kóryó illetve Kaitei Ritsurei), a korábbiakhoz viszonyított humánusabb rendelkezések ellenére megőrizték kínai eredetüket, s csak a hivatalnokok számára váltak hozzáférhetővé, így csak a reform szándékának jelei voltak. 1881-ig azért alkalmazták őket.

5.2.2.2. Az első modern kódex

Ezt követően kiemelkedő szerephez jutott e területen is Gustave Boissonade, aki korábban Párizsban oktatott büntetőjogot és a neoklasszikus iskola híve volt, s Japánban töltött két évtizednyi munkásságának első részeként készítette el a büntető- illetve büntetőeljárás törvénykönyv tervezetét. Az 1877-re elkészült, erőteljesen a francia kodifikációra, a Code Penal-ra (1810) és a Code d'Instruction Criminelle-re (1808) épülő tervezeteket a japán törvényhozás - a japánra történt lefordítása és némi módosítás után -

---

³⁵ Az angol-amerikai jog ismertetésében a Tokióban akkoriban oktató Henry T. Terry és John H. Wigmore játszott nagy szerepet.

³⁶ A gyakran a Savigny-Thibaut vitához hasonlított jelenség valódi, gyakran érzelmi, csupán az iskolák közötti versengést jelképező vitájához Ld. Nobushige Hozuminak, a japán összehasonlító jogtudomány megalapítójának és a kor egyik legkiemelkedőbb jogászának írásainak részleteit in: TANAKA 1991, 204-207. o.

³⁷ Ld. 9.2.2.

elfogadta, s 1880-ban kihirdették, 1882-ben pedig életbe lépett a két kódex.

Ezek a kódexek a társadalom számára korábban teljesen ismeretlen alapelveket tettek a törvénykönyv lényegi elemévé. A legfontosabb rendelkezéseinek a nulla poena sine lege³⁸ és a nullum crimen sine lege elvek valamint a visszaható hatály tilalmának rögzítése számított, továbbá, az alapvetően hierarchikus berendezkedésű és gondolkodású emberekre - legalábbis a törvény szerint - azonos büntetőszabályok vonatkoztak. A társadalomba beleivódott alá-fölérendeltség tudatával szemben különösen a bűncselekmény elkövetője szempontjából illetve a büntetés mértékének meghatározásakor a jogegyenlőség elvének deklarálása jelentett erőteljes "europaizálást".

A kódex tehát eltörölt minden feudális kiváltságot, megkönnyítve az igazságszolgáltatás helyzetét is, mert a bűnösség illetve büntetés kérdése többé nem az elkövető családi pozíciójától, társadalmi rangjától, hanem az elkövetett bűncselekménytől függött.

A bűncselekmények trichotóm felosztása³⁹ szintén a francia jogtudományból került átvételre, az összes bűncselekményekre vonatkozó büntetési tételek precíz meghatározása a bírói mérlegelésnek azonban kevés teret engedett.

Az individuális büntetés gondolata szintén egy fontos újításnak számított. Korábban, mint láttuk⁴⁰, a kollektív büntetőjogi felelősség elve érvényesült. Az individuális emberfelfogás, a "jogalanyok" nem elsősorban közösség részeként történő meghatározása még ma is kissé idegen a japánok számára.

A császári család ellen elkövetett bűncselekményekre vonatkozó külön szabályok pedig egészen 1946-ig életben maradtak. A császár különös védelme pedig mind a meidzsi alkotmány rendelkezéseivel, mind a társadalom nézetével találkozott. Az új alkotmány által előírt teljes jogegyenlőség gondolatával azonban ellentétesnek bizonyult minden, előjogot illetve kiváltságot tartalmazó rendelkezés.

5.2.3. Büntető eljárási törvény (Be.)

A büntetőeljárást érintő reformok már az 1870-es évek elején elkezdődtek, s számos francia indíttatású szabályozást fogadtak el: a társadalmi osztálykülönbségek bíróság előtt történt eltörlése, kínvallatás tilalma, fellebbezés, felülvizsgálat intézményének bevezetése, vérbosszú tilalma, az 1882-ig korlátozott hatáskörrel védői intézmény létrehozása stb.

Az egységes Be.(csizai-hó) az első Btk-val párhuzamosan került elfogadásra és lépett életbe 1882-ben. A kódex a francia büntető eljárási törvényre, és így túlnyomó részben az

38 2.§ " Nulle action ou omission ne peut être punie, si ce n'est vertu d'une disposition expresse de la loi" In: VON MEHREN 1963, 15. o.

39 büntett, vétség, kihágás Ld. HORVÁTH-GÖNCZI-STIPTA-ZLINSZKY 1997, 354. o.

40 Ld. 3.2.2.

inkvizitórius eljárási modellre épült.

A kódex legfontosabb újításának a védő intézményének, a francia *avocats* alapján történő bevezetése számít. Japánban a terhelt érdekében korábban senki nem járhatott el. Az ügyész azonban a bíró mellett foglalt helyet, így nem számított a védővel egyenlő félnek, hanem lényegében "felette állt".

5.2.4. A régi Kereskedelmi törvénykönyv (Ktk.)

A kodifikáció ötödik könyvét a kereskedelmi jog szabályozását tartalmazó kereskedelmi kódex jelentette. A Ptk. létrejöttével párhuzamosan, itt is születettek ún. régi és új kereskedelmi törvénykönyvek

A régi Kt. lényegében Hermann Roesler német professzor tervezetén alapult, és nemcsak francia, hanem német és angoljogi elemeket is tartalmazott. Ennek ellenére a napóleoni Code du Commerce (1807) gyakorolta rá a legerősebb hatást. 1890. áprilisában a kódexet ki is hirdették, de a régi Ptk. körüli viták következtében a hatálybalépését, a társaságokra vonatkozó könyv és a csődjogi szabályok kivételével, szintén elhalasztották.

A társasági jog mielőbbi szabályozására a fellendülő gazdasági élet jogi hátterének biztosítása miatt volt nagy szükség. Így a régi Ktk. harmadik könyve az új Ktk. életbe lépéséig, ideiglenes szabályként maradt hatályban.⁴¹

5.3. Német mintájú törvények

A század nyolcvanas éveiben kibontakozó, a demokrácia legalapvetőbb követelményét jelentő szabadságjogok megvalósulásáért küzdő mozgalmak népszerűségét látva, továbbá a közel múltban megalakult egységes Németország fejlett, de a császár helyzetét tekintve abszolutizmusra emlékeztető jegyeket is őrző jogrendszerét megismerve, a japán jogtudomány érdeklődésének központjává a német jog vált, s német jogtudósokat is bevontak a kodifikáció folyamatába.

5.3.1. Az alkotmány létrejötte

5.3.1.1. Mozgalmak a demokráciáért

Az alkotmányozási folyamat a kabinet rendszer bevezetésével és a parlament 1890-ben történt megnyitásával a császári hatalom megszilárdulását mutatta, és a porosz jogra való áttérésnek végső állomása is volt egyben.

Annak ellenére, hogy a császár az 1868-as esküjében a döntéshozatali eljárásokban a

---

41 Ld. NODA 1992, 45. o., 207. o., 209-210. o., VON MEHREN 1963, 15-19. o.

közvélemény figyelembe vételét és meghallgatását ígérte⁴², ez lényegében a korszak első felében nem teljesült.

Ebből kifolyólag, a nyugati parlamenti rendszerek mintájára és az autokrata kormányzati berendezkedéssel szemben fellépve, egy népképviselői parlament létrehozását célul maga elé tűző mozgalom a hetvenes években nagy támogatást szerzett magának. A civil jogokért harcra szálló mozgalom (dzsijú minken undó) követeléseinek a kormányzat végül engedni kényszerült, és 1875-ben a császár egy nemzeti parlament létrehozását jelentette be.

Mindazonáltal, ezzel egy időben, megalkották az újságokra vonatkozó rendeleteket, amelyben a szólásszabadság korlátozásával, a mozgalom feletti ellenőrzést igyekeztek biztosítani.

5.3.1.2. Porosz minta

A legelső tervezetek holland illetve francia alkotmány fordítás alapján készültek. A Titkos Tanács által 1876-ban készített tervezet többek között azért nem bizonyult megfelelőnek, mert nem tartalmazott a császári család isteni eredetiségére valamint a császár szuverenitására vonatkozó szabályokat.

A civil jogokért mozgalom népszerűsége következtében egyre több alkotmánytervezet készült, elsősorban a brit parlamenti rendszer nyomán. Létrejöttek azonban olyan tervezetek is, amelyek egy császár központú, félig vallásos politikai rendszer létrejöttét támogatták.

1882-ben Hirobumi Ito, a későbbi miniszterelnök, a császár kérésére Európába utazott az európai államok alkotmányának a tanulmányozására. Ito herceg a porosz alkotmányt tette a kutatásainak központjává.⁴³ Ennek oka talán az lehetett, hogy akkoriban Poroszország helyzete sokban Japánéra emlékeztetett, hiszen szintén a modernizáció útján haladt. A leglényegesebb ok valószínűleg a császárnak a parlament feletti erős hatalmában keresendő. A francia, brit megoldások ezzel szemben túl liberálisnak, demokratikusnak tűntek.

Ito miután hazájába visszatért, a német jogtudós Hermann Roesler segítségével⁴⁴ készített egy tervezetet, amely még a porosz alkotmánynál is konzervatívabb lett. Igyekeztek minden francia, illetve angol hatást kiküszöbölni. A császár isteni eredetének koncepcióját, valamint az Alsóház szavazati jogának korlátozását Roesler azonban nem támogatta.

A japán tervezetkészítők azonban a parlament minden ellenőrzése alól ki akarták vonni a császárt, és a császárra illetve családjára vonatkozó trónöröklési és egyéb szabályokat egy külön törvényben fogadták el (kóshitsu-tenpan), amely viszont a jogforrási hierarchiában

---

42 Ld. Függlék, 12. 1

43 Különösen Rudolf von Gneist és Lorenz von Stein előadásai voltak rá nagy hatással

44 Az alkotmány készítésében Kawashi Inoue, Miyoyo Ito és Kentaro Kaneko is részt vett, ám a tervezet lényegében a fent jelzett két tudós munkájának az eredménye

egyenrangú volt az alkotmánnyal.⁴⁵

A tervezetet a 15 tagú Titkos Tanácsban vitatták meg és tartalmát a társadalom csak a kihirdetés napján ismerte meg. A japánok első alkotmányát, amely a császárnak az alattvalóihoz címzett ajándéka volt, 1889 februárjában hirdették ki, és 1890 novemberében lépett hatályba.

5.3.2. A Meidzsi alkotmány⁴⁶ (nihonkoku kenpó)

Az alkotmány mindenekelőtt kinyilvánította a császár sérthetetlenségét és szabályainak örökérvényűségét. Hivatalosan megerősítve azt a legendát, amely szerint a császár ősei 660 körül alapították a nemzetet. A császár volt a szuverén, aki az alkotmány rendelkezéseinek megfelelően kormányozta az országot. Azonban számos kérdésben a császár előjoggal rendelkezett.

A parlament leginkább a császár segítségét és támogatását szolgálta. A háromszáz tagú Tanácsosok házának (kizoku-in) tagjai a császári család felnőtt tagjaiból, bárókból, továbbá által a császár által kinevezettek közül kerültek ki. A Képviselőház (shugi-in) összetételét a tizenöt yen évi adót fizető, négy éve egy helyben lakó, 25 feletti férfiakból közvetlenül választott képviselők alkották. A törvényeket a parlament hozta, de császári hozzájárulással. A császár széles körben volt lehetősége császári rendeletek kibocsátására.

A kormány minisztereit a császár nevezte ki, míg a parlamentnek ebbe nem volt beleszólása. A miniszterek a császárnak, és nem a parlamentnek voltak felelősek. Később az is gyakorlattá vált, hogy a császár, mint fegyveres erők legfőbb irányítója a kormány és a parlament ellenőrzésén kívül áll.

A közigazgatás modernizálása a megyerendszer bevezetésén túl, az ország 804 kerületre (gun) és 64 városi kerületre (shi) történő osztását jelentette. Tokió, Oszaka és Kiotó pedig nagyvárosi (fu) rangot kapott. Az ország fővárosa Tokió lett.

Az alkotmány szabályai leginkább kevert stílusúak⁴⁷, azaz kicsit liberálisak, kicsit abszolútikusak. Hú lenyomatát adva a gyakran felemás tartalmú japán jogszabályoknak. A civil jogokért mozgalom egyes követelési megvalósultak, ám a császárnak még így is túlzottan nagy hatalmat biztosító tennő-rendszer az ország későbbi katonai diktatúrába sodródásához is hatékony eszköznnek bizonyult.

Azonban meg kell azt is jegyezni, hogy a császár-központú nacionalista erők nem voltak teljesen elégedettek az alkotmánnyal. Egy vallásosabb és erkölcsösebb alkotmányt akartak. Ennek érdekében hirdette ki a császár a nevelésről szóló leiratát, amely a konfuciánus

⁴⁵ Azaz, az alkotmányos rendelkezések gyakorlatilag két írott jogszabályban kerültek megfogalmazásra.

⁴⁶ Az alkotmány szövegét Ld. TANAKA 1991, 16-24. o.

⁴⁷ "mixed style" Ld. TAKESHITA 1998, 5. o.

és shintó⁴⁸ tanok fényében született, elsősorban az erős nyugatizálódás ellen.

E leirat többek között a császár iránti teljes hűséget, a konfucianus tanokból fakadó kötelezettség szívből teljesítését és a nagyfokú engedelmességet tette a nemzet lényegi vonásának. Az alattvalók bátran feláldozták magukat a hazáért, ami egyet jelentett a császárral. E szabályok végül alapvető etikai kódexként szolgáltak a II. világháború végéig.⁴⁹

5.3.3. Az új Ptk., az új Ktk. és a felülvizsgált nemzetközi szerződések

5.3.3.1. Az 1898. Évi Ptk.

1893-ban a Tokiói Egyetem professzoraiból álló bizottság a kormány felkérésére újabb tervezetet készített, amelyen viszont a német Bürgerliches Gesetzbuch első és második tervezetének hatása érződött. A japán Ptk. teljessé csak évekkel később vált, mivel a családjogi szabályok hosszabb előkészítést igényeltek, s így 1898. Július 16-án léptették a teljes minpó-t hatályba.⁵⁰

A tervezetet nemcsak az idő sürgetése miatt fogadták el, hanem mivel a törvénykönyvet szerkesztő Nobushige Hozumi az angol, Masaki Tomii a német, Kenjiro Ume pedig a francia jog híve volt, egy valódi szintézist tudott e mű teremteni. Megjegyzem, a német hatás, s elsősorban Bernard Windscheid⁵¹ munkásságának dominanciája mellett.

A Ptk. szerkezetében a német pandekta-rendszert tükrözi, öt könyvből áll: 1. Általános rész, 2. Dologi jog, 3. Kötelmi jog, 4. Családi jog, 5. Öröklési jog.

A tartalmi kialakításban a szerződési szabadság, tulajdon korlátlanúsága, valamint a vétkes felelősség elve érvénysült. A családi, öröklési viszonyokban a japán szokásjog fokozottabb felhasználására törekedett⁵². Az idegen dologbeli jogokat, pedig erkölcsi obligációnak tekintve a kötelmi jogi szabályok között helyezték el.

A német pandektisztika hatása folytán a japán jogtudomány a német-római jog felé fordult, s az egyetemeken is oktatni kezdték a római jogot.⁵³

5.3.3.2. A felülvizsgált nemzetközi szerződések

A többségében még az ötvenes évek végén kötött egyenlőtlen nemzetközi szerződések felülvizsgálatának az ún. kodifikációs vita is gátját képezte. A kérdést tekintetében sem a társadalom, sem a kormányzat nem volt sokáig egységes, ám végül, elsőként 1893-ban,

48 Ld. 3.3.3

49 TANAKA 1991, 630-640. o. VON MEHREN 1963, 5-12. o. ODA 1992, 27-32. o.

50 A Ptk. első három könyvét az 1896. évi LXXXIX. törvénnyel, a negyedik és ötödik könyvét pedig az 1898. évi IX. törvénnyel hirdették ki.

51 A pandektista B. Windscheid ugyanis a BGB első tervezetében játszott nagy szerepet.

52 Ld. 9.1.1.

53 HYEONG-KYU Lee 1987, 158-163. o, MAKOTO 1979, 525-527. o.

Londonban sor került az Angliával kötött szerződés felülvizsgálatára.

A módosítás alapján a területen kívüliséget előíró rendelkezéseket kitörölték, a külföldi kereskedőknek Japán területére szabad belépést biztosítottak, valamint új vámszabályokban is megállapodtak. E szabályok alkalmazásának *hatályát* azonban a polgári és kereskedelmi kódexek megszületéséhez kötötték.

5.3.3.3. Az új Ktk.

Az új Ktk.(shóhó) már egy japán bizottság tervezetére épült, amely viszont a német *Handelsgesetzbuch* szabályait követte. A kódexet 1899. márciusában hirdették ki, és 1899. júniusában lépett hatályba.

A Ktk. öt könyvből áll: Általános rendelkezések, Társaságok, Kereskedelmi ügyletek, Váltó, Tengeri kereskedelem. A törvénykönyv a XX. század folyamán sok módosításon esett át, ám ma is ez a hatályos kereskedelmi jogi szabályozás, ezért a jogfejlődés szempontjából legrelevánsabb rendelkezéseit, nem most, hanem a későbbiekben ismertetem.⁵⁴

5.3.4. Az 1907-es Btk.

A japán jogtudományt ért egyre erőteljesebb német befolyás a büntetőjog területén is érvényesült. A német egyetemeken tanuló japán diákok sokasága Franz von Liszt elméletét elsajátítva tért vissza hazájába.

Ezt követően az új elmélet hívei és a régi, francia mintájú kódexet támogató tudósok között *viták sora* zajlott le, amelyek végül a kódex német alapon történő felülvizsgálatát és 1907-ben egy új Btk. (keihó) létrejöttét eredményezték.

A korábbival már megjelenésében is szerényebb, 264 szakaszt tartalmazó szöveg legfontosabb tartalmi változásai a büntetés szubjektív, a tettes iskola elmélete alapján történő megközelítéséből fakadtak.

A bűncselekmények klasszikus hármas felosztását mellőzve, előtérbe helyezve az elkövető személyes adottságait, a bírói mérlegelés a korábbiaknál nagyobb szerepet kapott. Bevezetésre került a büntetés végrehajtásának felfüggesztése is.

Nagyon szembeutó változást eredményezett a korábban rögzített, nulla poena sine lege és nullum crimen sine lege alapelvek kódexből történő törlése. Ennek okául a japán jogtudósok a meidzsi alkotmány 23. cikkét⁵⁵ jelölték meg, amely szerint jogi felhatalmazás hiányában japán jogalanyok le nem tartóztatathatók, őrizetben nem tarthatók, ki nem hallgathatók, el nem ítélték.

---

⁵⁴ Ld. 7.4.2.

⁵⁵ "No Japanese subject shall be arrested, detained, tried, or punished, unless according to the law" Ld. TANAKA 1991, 19. o

A korábban már említett jogegyenlőség gondolata is felemásan került szabályozásra, mert például a férj házasságtörése nem volt büntethető, ám a feleség - a férj erre irányuló indítványa esetén - hűtlenségéért büntetőjogi felelősségvonásra számíthatott.

A kódex a későbbiekben is viták tárgya volt, s revíziós bizottságot is létrehoztak, ám lényegi változást csak a második világháború utáni korszak hozott.

5.3.5. Eljárási Kódexek

Az eljárásjogi kodifikáció két újabb törvénykönyve közül valójában csak polgári eljárásjogi törvény jelentett komoly változást.

Az 1890 áprilisában kihirdetett és 1891. január 1-jén hatályba lépett Polgári eljárásjogi törvény (Pe.) szinte szó szerint a német Zivilprozessordnung fordítása. A kódex módosítására, a pontatlan fordítás eredményeként szükségesnek bizonyult egyes terminológiai korrekciókat leszámítva, az angol-amerikai befolyás következtében a második világháború után került sor.

Azonban a bíró helyzete a hagyományos japán jogfelfogásból adódóan a kontinentális jogrendszerekben megszokott szereptől eltérően alakult. A békéltetés mindennél fontosabb szerepet töltött be, a bírónak tehát nem a törvények szerinti legmegfelelőbb megoldást kellett alkalmaznia, hanem a felek békéltetése számított elsődleges feladatának.

Az új Büntető eljárásjogi törvény, amit 1890-ben hirdettek ki, hatályon kívül helyezte ugyan a korábbi kódexet, ám tartalmában attól lényegében el sem tért, így a büntető eljárásjogi szabályok szignifikáns módosítására csak a későbbiekben, az első világháborút követően került sor.

5.3.6. További fontosabb törvények

A bírósági szervezetről szóló törvény a német Otto Rudorff tervezete alapján készült és 1890-ben fogadták el. A hatalmi ágak szétválasztásának és a bírói függetlenségnek az elve, habár csak közelítve az európai modellekhez, érvényesült a törvényben. A bírókat a császár vagy az igazságügy miniszter nevezte ki.

Felállították a különböző fokú bíróságokat, bírósági szervezet csúcsán az 1875-ben létrehozott, héttagú tanácsban eljáró Legfelsőbb Bíróság állt. A kétfokú perorvoslat érvényesült, tehát a 301 járás vagy a 49 kerületi bíróság ítélete ellen a területileg illetékes 7 darab, öttagú tanácsban ítélező másodfokú bíróság egyikéhez lehetett fordulni, végül pedig a Legfelsőbb Bírósághoz.

5.4. A recepció jelentősége

A recepció legfontosabb vívmánya, hogy Japán számára megteremtette a modern fejlődés alapjait, a gyarmatosítás veszélyét elkerülve pedig megőrizte függetlenségét. Japán ez által a modern nyugati hatalmakkal hasonló gazdasági szintre emelkedett. A kontinentális jogok recepciója az európaiaktól gyökeresen eltérő szokások és társadalmi adottságok által uralt környezetben valósult meg, ez pedig, véleményem szerint, a japán jogrendszer egyik legeredetibb vonását jelenti mind a mai napig.

5.4.1. Modern állam - modern jogrendszer

Az európai jogi gondolkodás átvételét tömören úgy jellemezhetjük, hogy "bár technikájában európai, de szellemében japáni".⁵⁶

Csak olyan jogszabályokat fogadtak el általában végül, amelyek a fél-abszolút császári hatalom javát szolgálták, ezáltal e korszakot a klasszikus Rechtsstaat fogalommal semmiképpen sem azonosíthatjuk. A jogállamiság egyes garanciái, mint például: a szabadságjogok korlátozott felsorolása, vagy a korlátozott hatalom elválasztás rögzítést nyert az alkotmányban, ám a Polgári törvénykönyv negyedik és ötödik könyvei az ősi, konfuciánus eszméken alapuló szokásokat kodifikálták.

Azaz, a modern kódexek összességükben egy európai mintájú, modern társadalom jogszabályait rögzítették, míg a japán társadalom túlnyomórészt valójában az ősi szokások szerint rendezte mindennapi viszonyait. A napóleoni kodifikáció a szabadság és egyenlőség megteremtéséért forradalmat kirobbantó társadalom céljait rögzítette, míg a japán kódexek demokratikus intézményei csupán a hatalom jogalapját teremtették meg, de nem mindig találtak az emberek elvárásaival.

Megvalósult tehát a kontinentális hagyományokat átvevő, a kínai jogtól elszakadó modern japán jogrendszer. A kínai jogtól eltávolodás ugyanakkor viszonylagos, de az írott jog tekintetében szignifikáns.

5.4.2. Születendő nagyhatalom

A Meidzsi-korszak első három évtizede alatt Japán kiugró mértékű fejlődésre tett szert, olyannyira, hogy a gyarmatosítás veszélyét végleg elkerülve, immár ő támasztott területi követeléseket Kelet-Ázsia egyes országaival szemben.

Japán gyors fejlődésének első gazdasági válsága 1890-ben következett be, amelyből az igazi kiutat a militarizmusban találták meg. Ez vezetett Kína megtámadásához 1894-ben, s Tajvan anektálásához, majd a sorozatos győzelmek a hadiflotta - elsősorban angol mintájú-további fejlesztéséhez.

---

⁵⁶ Ld. YAMANAKA 1972, 6. o., ZSARNAY 1983, 35. o.

Így az 1904-05. évi japán-orosz háború eredményeként annektálta Szahalin szigetét, s Észak-Kínát gyarmatává tette, majd 1910-ben Koreát is gyarmatosította. Koreában már 1906-ban japán közigazgatást vezettek be, s a következő évtizedek - a második világháború végéig - a két nép történetének egy fájdalmas fejezetét képezték.⁵⁷

---

⁵⁷ amikor is a japán elnyomók a legalapvetőbb emberi és szabadsági jogokat az anyanyelv szabad használatától kezdve semmibe vették.

6. Kapitalizmus, expanzió és militarizmus (1912-1945)

Japán jogtörténetének következő korszaka elsősorban a történészek számára érdekes terület, ám mégis megpróbáltam a legfontosabb új szabályokat összegyűjteni, bemutatva, hogy a gyors kapitalizmus és szigorú militarizmus milyen fontos követelményeket támasztott a jogrendszerrel szemben.

A XIX. század végétől Japán gyors fejlődésének mottója: fukoku kjóhei "gazdagítsd az országot és erősítsd a hadsereget"⁵⁸ volt.

A kormánynak a fő célja ekkoriban az volt, hogy olyan társadalmat kell létrehozni, amely eredeti japán, de az európaiakkal egyenlő szinten helyezkedik el.⁵⁹

1912-ben Meidzsi császár halála után, fia trónra lépésével kezdetét vette a Taishó-korszak (1912-1926), amelyet gyakran Taishó-demokrácia néven emlegetnek. Taishó császár apja példája nyomán akart uralkodni, de elhatalmasodó elmebetegsége⁶⁰ folytán már a húszas évek elejétől kezdve ténylegesen fia, Hirohito uralkodott.⁶¹

6.1. Legfontosabb jogszabályok

A korszak legfontosabb szabályait a munkajogi törvények és a választójog reformja jelentették. Az angol-amerikai hatás növekedését és jogintézményeik betüremkedését jelezte például az esküdtszéki bíráskodás bevezetése. A demokratikus folyamatok kiteljesedésének azonban a szigorú közrendi szabályok és az expanzív törekvéseket tápláló japán kormányok hamarosan a végét jelezték.

6.1.1. Munkajog és a közbiztonság japán védelme

6.1.1.1. A munkajogi szabályozások kezdete

A nagyfokú gazdasági fejlődéssel párhuzamosan a társadalom csoportjai között nagy életszínvonalbeli különbségek keletkeztek. A szegény parasztok és munkások már a századforduló elején tömörülni kezdtek és megmozdulásokat szerveztek.

E körülmények hatására indult fejlődésnek a japán munkajog, és született meg 1911-ben a gyárakra vonatkozó törvénnyel a munkavállalók védelmében az első munkajogi

---

58 Ld. REISCHAUER 1995, 105. o., ODA 1992, 31. o.

59 Ld. LUNEY 1990 tele, 7. o.

60 egy alkalommal például a császár "nem tudta, miért ereszkedik térdre előtte éppen a belga követ, aki - a többi diplomatához hasonlóan - a császári fogadásra várt, és gondolataiba merülten cirógatni kezdte a jóember kopasz feje búbját" Ld. KIRCHMANN 1990, 26. o.

61 Ld. UYESUGI 1923/24, 311-312. o., KIRCHMANN 1990, 24-27. o.

szabályozás. A törvény eleinte a legalább tizenöt főt⁶² foglalkoztató és az ún. veszélyes üzemekre terjedt ki, s főszabályként tiltotta a tizenkét év alatti gyermekek munkavégzését, továbbá a tizenöt év alatti munkavállalók és a nők részére kötelező, havi két-négy nap pihenőidőt írt elő, a munkahelyi balesetektől eredő költségek megfizetésére pedig, a munkavállaló vétkességét kivéve, a munkáltatót kötelezte.⁶³

A kormányzat az elnyomott társadalmi csoportok védelmében hozta meg a különböző további munkajogi és szociális törvényeit: a földek bérletére illetve a lakóingatlanok bérletére vonatkozó törvényeket 1921-ben. Továbbá, külön törvénnyel került bevezetésre egy békéltető eljárás a munkaügyi illetve bérleti jogviszonnyal kapcsolatos viták rendezésére 1922-ben, amelynek a későbbiekben lesz igazán jelentősége.⁶⁴

6.1.1.2. A közrend japán védelme

A politikai és munkás megmozdulások ellenőrzését és szabályozását a közbiztonságról szóló törvénnyel (1900), majd 1925-ben a nagyon szigorú Közbiztonság fenntartásáról szóló törvénnyel (chian-idzsi-hó) próbálták elérni.

A törvény 1. szakasza kimondta, hogy azok, akik a fennálló társadalmi rendszer megdöntésére, vagy a magántulajdonra épülő rendszer megsemmisítésére törekszenek, továbbá azok, akik velük együttműködnek, életfogytiglani büntetésre ítéltetnek, tíz évet meg nem haladó kényszermunka mellett vagy nélkül.⁶⁵ A törvény eredetileg a kommunista eszmék terjesztői ellen irányult, ám a későbbiekben a titkos rendőrség minden haladónak mondott elméletek hirdetőivel szemben alkalmazta.

6.1.2. További törvények

6.1.2.1. Az 1922. Évi Be.

A büntető eljárásjog szabályainak felülvizsgálatára létrejött bizottság a 1897. évi német Strafprozessordnung alapján készítette el tervezetét 1922-ra, és az új Be.(keidzsi soshó hó⁶⁶) 1923. január 1-jén lépett hatályba.

A törvény leginkább szerkezetében követi német példáját, mindazonáltal az eredeti francia hatások is érezhetőek voltak. A legfontosabb újítások közé, jelezve a kor haladó eszméit, a terhelt jogainak nagyobb fokú védelme tartozott.

⁶² Ezt 1923-ban tíz főre csökkentették.

⁶³ Ld. SUGENO 1992, 3-8. o., UYESI 1913, 500-502. o.

⁶⁴ Ld. 10.2.2.

⁶⁵ "Those who have associated to reform the kokutai or to deny the private property regiem as well as those who have knowingly cooperated with them, will be punished by imprisonment with or without hard labor for a term not exceeding ten years" Ld. NODA 1992, 62. o.

⁶⁶ A korábbi kódexek - Ld. 5.2.3, 5.3.5 - elnevezését váltotta fel

6.1.2.2. A választójog reformja

Az I. világháborút követően - kissé elmaradva az európai modellektől, de a japán hagyományokhoz képest nagy előrelépésnek számítóan - a demokratikus folyamatok erőteljesedését jelezték egyes törvények, így például 1925-ben a férfiaknak biztosított általános választójog (a nőkre csak a II. világháború után terjesztették ki), tovább megjelentek a különböző parlamenti pártok. A két legjelentősebb párt, a konzervatív Szeijúkai és a liberális Minsetó leginkább az angliai tory és whig pártiak tevékenységére emlékeztetett.

A parlament később azonban egyre visszafogottabb szerepet kapott, és lényegében nagyban hozzájárult a Kína elleni támadáshoz, a militarizmushoz.

6.1.2.3. A jury rendszer

Az esküdtszéki bíraskodás bevezetése 1928-ban az egyre erősödő angol-amerikai befolyás egyik példája. Az angol jury-rendszerhez hasonlóan tizenkét főből álló testület, ám ítéletüket nem egyhangúan, hanem szótöbbséggel kellett meghozniuk. További eltérés volt, hogy az esküdtszék nem dönthetett a bűnösség kérdésében, miután az alkotmány értelmében ez hivatásos bíróság feladata volt, hanem csak a bíróság által meghatározott ténykérdések körében hozhatott határozatot. A jury ítéletéhez a bíróság nem volt kötve teljesen, mivel az esküdtszék összetételét a számára megfelelő ítéletig megváltoztathatta, de amennyiben elfogadta az ítéletüket, az jogerőssé vált, és ellene semmilyen perorvoslatnak helye nem volt. Talán ez utóbbi ok, továbbá a költséges eljárásokkal szembeni hagyományos japán ellenérzés folytán a rendszer nem működött hatékonyan, és a törvény alkalmazását 1943-ben felfüggesztették.⁶⁷

6.1.2.4. Kereskedelmi jog

A kereskedelmi jog területén a csekkre és váltóra vonatkozó szabályok a genfi konferencián elfogadott, jogegységesítési folyamatokat szolgáló nemzetközi szerződések formájában elfogadott törvénnyel módosultak 1932-33-ban.

A nagyarányú kereskedelmi és gazdasági fejlődés következtében a Ktk. második könyvét bővítették, és nagymértékben a 1931-ben végrehajtott német részvényjogi reform nyomán a részvényes jogai bővültek, a társaság szerveinek felelőssége szigorodott. A felszámolásra, és a szanálásra vonatkozóan pedig angoljogi rendelkezések kerültek kodifikálásra. Az újonnan bevezetett korlátolt felelősségű társaságok intézményét (júgen

---

⁶⁷ Ld. VON MEHREN 1963, 21-22. o., ODA 1992, 367. o.

gaisha) pedig 1938-ban külön törvényben⁶⁸ szabályozták.

6.1.3. Külföldi joghatás - a japán jogtudomány fejlődése

Az angol-amerikai jogintézmények ebben az időszakban csak mérsékelten jelentek és váltak a japán jogrendszer részévé. A legfontosabb angol hatásnak a már fentebb említett esküdtszéki bíraskodás megjelenése számít. Ezen kívül, a jelzálogra (1905) valamint a trust-ra (1922) vonatkozó törvények, továbbá a fiatalokúak bíróságának felállítása történt angol-amerikai modell alapján. E kodifikációs folyamatok vezéralakja Torajiro Ikeda, a Legfelsőbb Bíróság későbbi elnöke volt.

A japán jogtudomány "önálló arculatának" kialakulása erre az időszakra tehető. A korábbi szilárd koncepció nélküli jogszabály átvételeket, valamint a modernizációt a nyugati intézmények átvételére redukáló felfogást felváltotta az önálló japán jogtudomány megteremtésének igénye. 1916-ban a Tokiói Császári Egyetem francia jogi tanszékének vezetőjévé először választottak Naojiro Sugiyama személyében japán professzort.

A korábban szigorúan a kínai, illetve konfuciánus jogfelfogást tükröző, majd a napóleoni kodifikációt átvenni igyekvő, a századfordulón pedig a német jog mítoszát hirdető japán jogi koncepciót ekkor leginkább a külföldi hatások szintéziséből, és az európaiktól gyökeresen eltérő társadalmi-kulturális különbségek tudomásul vételéből született, a kínai és a kontinentális elemeket ötvöző jogrendszerként lehet értékelni.⁶⁹

6.2. Expanzió és külpolitika

Japán számára a XX. század első felében a katonai terjeszkedés a gazdaságot élénkítő, ipart erősítő következményekkel is járt. Ám ezen felül a szomszédos országokkal szembeni viszony alakulásában mind a mai napig szerepet játszik. A XIX. század közepe tájékán még saját gyarmatosítása ellen küzdött, de néhány évtized múltán ő vált a térség egyik legjelentősebb gyarmatosítójává.

6.2.1. Rendkívüli szabályok ideje

1926-ban Medzsi császár unokájának, Hirohito császárnak a trónra lépésével kezdetét vette a Showa⁷⁰-korszak (1926-1989), amelynek első még demokratikusnak mondható éveit a japán nép számára történelmében legtragikusabb eredményeket hozó háborúk ideje követte.

A militarizmus terjedése, a hazai gyilkos összeesküvések és az agresszív-féktelen

---

68 1938. évi LXXIV. tv.

69 KITAGAWA, in: TANAKA 1991, 235-245. o., NODA in: TANAKA 1991, 213-216. o.

70 Jelentése kb. fényes harmónia

expanzió folytán az 1931 és 1945 közötti éveket találóan nevezik a "sötét völgy" (kurai tanima) időszakának is.⁷¹

A mandzsúriai incidens után a már említett Közbiztonság fenntartásáról szóló törvény 1. szakaszát 1933-tól oly mértékben szigorították, hogy a tényállás megvalósítóival szemben a büntetés felsőhatárát halálbüntetésre emelték.

A Kína elleni harcok, és az erre válaszként bevezetett amerikai embargó pedig 1937-től a termelés növelését igényelték, a növekvő infláció ellen rögzített árrendszert vezettek be, állami befolyás érvényesült az élet minden területén.

Az 1938. évi Nemzeti Mozdósítási törvény elsőként az alapvető emberi jogok felfüggesztését rendelte el, az országgyűlést a jelképes funkciótól is megfosztotta. A kormányt háborús és rendkívüli helyzetekben felhatalmazta az általa szükségesnek ítélt minden döntés meghozatalához. A törvény célja tulajdonképpen a nemzeti érzés teljes mozgósítása volt, a japán társadalom egységes fellépésének érdekében.

1940-ben pedig a Taisei Yokusan Kai felállításával, amit körülbelül a császári kormányzást segítő szervként lehet értelmezni, a pártok, magánvállalatok, szakszervezetek működését beszüntették, és az utóbbiak helyett az állam érdekeit szolgáló ipari társaságokat hoztak létre.⁷²

6.2.2. Népszövetség-Pearl Harbor

Japán az I. világháborúban az 1902-es angol-japán egyezmény értelmében az *antant* hatalmak oldalán harcolt, avval a céllal, hogy Kelet-Ázsia és a Csendes-óceán vidékén növelje hatalmát. A párizsi békekonferencián Japánnak juttatták a német területeket Kínában, valamint a korábban a Német Birodalomhoz tartozott csendes-óceáni szigetek felett mandatumot kapott.

A Népszövetség felállítását a japán kormányzat eleinte igencsak hidegen fogadta, mivel a nemzet szuverenitásának csorbulását látták leginkább a szervezetben. Azonban mint a Tanács állandó tagja, a harmincas évekig aktívan működött közre a Szervezetben.

Az 1917-es bolsevik októberi forradalom után Kelet-Szibéria felé is ki akarta terjeszteni befolyását, s csapatait csak az 1922-es washingtoni kilenc hatalmi szerződés nyomán vonta vissza. E néhány évben Japán törekedett a háborús megmozdulások kerülésére, s 1928-ban szerepelt a konfliktusok békés rendezésének elvét rögzítő Briand-Kellogg paktum aláírói között is.

Az 1931-es mandzsúriai incidens következtében Japán megsértette a washingtoni szerződést is, és az ennek következtében, amerikai szankcióként megfogalmazódott Stimson

71 Ld. VON MEHREN 1963, 12. o.

72 Ld. DEAN 1997, 100-102. o., KIRCHMANN 1990, 55-61. o., HARUMI-MAKOTO 1989, 2.70-2.90,

amerikai külügyminiszter jelentését elfogadva a Népszövetség tagjai pedig nem ismerték el az 1932-ben kikiáltott japán bábállamot⁷³, aminek következtében Japán 1933. márciusában kilépett a Szövetségből.

1936-ban aláírta Németországgal az antikomintern paktumot, majd 1937-ben a Marco Polo-hídon történt lövöldözés kiobbantotta Kína elleni újabb támadás⁷⁴ egy általános fegyveres konfliktushoz vezetett.

Japán a második világháborúba 1940-től, a háromhatalmi egyezmény aláírása után, kapcsolódott be, mivel Kelet-Ázsiában akarta befolyási övezetét kiterjeszteni. A kétfrontos háború elkerülésére 1941-ben semlegességi szerződést kötött a Szovjetunióval.

Japán Indokína elleni hadműveleteire az USA a Japánba irányuló olajexport letiltásával válaszolt, amit 1941 végén Pearl Harbor bombázása, majd a japán befolyás félév elteltével a Fülöp-szigetekre, Burmára stb. kiterjesztése követett, de a Midway-i vereség után a japán csapatok kénytelenek volt védekező állást felvenni, s a háború évei ettől kezdve borzalmas küzdelmet, pusztulást és gyötrődést jelentettek.⁷⁵

---

73 Részletesebb ismertetéshez Ld. *A japán-mandzsukói megállapodás*, in: HALMOSY 1983, 214-215. o.

74 A japán katonák például Nanking városában gyakorolt több tízezer áldozatot követelő szörnyű kegyetlenkedéseihez Ld: KIRCHMANN 1990, 66-68. o.

75 JAPAN 73-76. o., DEAN 1997, 101-103. o.

7. Rekodifikáció amerikai beolyásra

A második világháború utáni amerikai megszállás valóban nagy fordulatot hozott a japán jogfejlődésben és a társadalmi viszonyokban. Az amerikai jogintézmények beépülése a leginkább kontinentális gyökerű kódexekre épülő jogrendszerbe a japán jogrendszer értékelésének, a világ jogrendszerei között elfoglalt helyének sokkal árnyaltabb meghatározását teszi szükségessé.

A porosz mintát felváltó amerikai tervezeteken alapuló új Alkotmány lett minden további reform kiindulópontja. A népszuverenitás, a hatalom elválasztás, az alapvető emberi és szabadságjogok, így különösen a jogegyenlőség és nemek egyenjogúságának követelménye alapján módosították a korábbi kódexeket. Japán lefegyverzését, és a háborúról lemondást az alkotmány külön cikke deklarálta.

A gazdasági és kereskedelmi szabályok liberalizálása érdekében a szabad és tisztességes verseny megteremtését tűzte ki a monopóliumellenes törvény.

A japán jogtudomány hagyományosan a német jogdogmatika és a Begriffsjurisprudenz tanaira épült, amit ezen túl - az amerikai bíróságokhoz hasonlóan - a normakontrollt csak két fél közötti viszonyban gyakoroló bírósági hatáskör és a precedensek tana is kiegészített.

7.1. Amerikai megszállás

A hét éves amerikai megszállás nemcsak az angol-amerikai jogintézmények átvételének korszakát jelentette, hanem ez által mindazoknak a jogszabályoknak a megalkotását, amelyek a háború utáni japán gazdaság felemelkedésének a jogi alapját megteremtették. A legfontosabb helyet a megalkotott illetve módosított jogszabályok között az *új alkotmány* foglalja el, amely minden kodifikációs tevékenység hivatkozási alapja lett.

7.1.1. Vereség és megszállás

Még javában zajlott a II. világháború, amikor Jaltában, 1945. februárjában az USA, Nagy-Britannia valamint a Szovjetunió képviselői Japánra vonatkozóan titkos megállapodást kötöttek, amelynek értelmében a Szovjetunió a világháború európai színterének befejezését követően Japán ellen hadba lép, amennyiben visszacapja, amit 1905-ben Oroszország elvesztett, továbbá a Kurill-szigeteket.⁷⁶ A nagyhatalmak képviselői pedig megegyeztek ennek a követelésnek Japán veresége utáni teljesítésében.⁷⁷

---

⁷⁶A Kurill-szigetek - a Szahalin-szigetekért cserébe - még egy 1875-ös japán-orosz szerződés értelmében kerültek Japánhoz. Ld. REISCHAUER 1995, 130. o.

⁷⁷Ld. HALMOSY 1983, 615-616. o.

A Potsdami Nyilatkozat elfogadását, s a háború befejezését - csupán a hiroszimai és a nagaszakai atombomba támadás, valamint a Szovjetunió hadba lépése után - 1945. augusztus 15-én éjféli rádióbeszédében közölte Hirohito császár.⁷⁸ A Nyilatkozat szerint pedig a világbéke szempontjából sokkal kedvezőbb egy demokratikus Japán, ahol megvalósítják az alapvető emberi jogok tiszteletben tartását. Ennek érdekében a Szövetségesek megszállták Japánt, amelynek szuverenitását a hódítások előtti területre korlátozták.⁷⁹

A szövetséges hatalmak megszállása egy közvetett katonai irányítást jelentett, a japán kormány szigorú felügyelet mellett működhetett. A megszálló csapatok többségében amerikaiak voltak, így az amerikai befolyás vált meghatározóvá, legelőször a leszerelés-lefegyverezés és a demokratizálás folyamatának kikényszerítésében. A háborús bűnösök többségét felelősségre vonták⁸⁰ vagy legalább állásukból elbocsátották, a közrend fenntartásáról szóló törvényt hatályon kívül helyezték, és lépéseket tettek az állam és a sinto vallás elválasztására.

A világháború borzalmai, a vereség, az atombomba szörnyűsége, mind-mind a *béke utáni vágyat* erősítették a japán népben. A hét éves amerikai megszállás sok tekintetben újat hozott Japán életében, hiszen először volt legyőzött és megszállt ország, s az *amerikai befolyás* az élet minden területére kiterjedt.

7.1.2. Új iránytű a jogalkotásban

Az amerikai megszállás a jogalkotás területén ismét számos lényegi változást eredményezett, amelyek közül a legfontosabb az új demokratikus államberendezkedést tükröző alkotmány, a nemek egyenjogúságának alkotmányos követelményét megvalósító Ptk. novella, a nőkre is kiterjesztett választójog, a szervezkedési szabadságot bevezető és a munkavállalók jogait bővítő munkajogi törvények, a szabad versenyt hirdető monopóliumellenes törvény, az oktatás átalakítása, eltörölve a konfucianus etikát.

A katonai megszállás mellett a fent jelzett törvények által az amerikai társadalmi berendezkedés eredményeként megszületett amerikai törvények is "gyökeret vetettek" a szabad verseny, a demokrácia, egyenjogúság szabályainak hagyományaitól mentes japán társadalomban. Forradalmi jellegű átalakulást indukálva a zárt keleti világban.

A japán jogrendszer a felülről kezdeményezett újabb reformok és a japán nép kitartása következtében a háború utáni mélypontról hamarosan a XX. századi értelemben vett modern államok sorába feljutó Japán jogi és társadalmi berendezkedésének az alapjait teremtette meg.

⁷⁸ A japán kormány először csak úgy lett volna hajlandó elfogadni a Nyilatkozatot, ha az a császár jogait nem csorbítja, ám ezt az USA határozottan elutasította.

⁷⁹ Ld. HALMOSY 1983, 674-680. o.

⁸⁰ A tokiói perekben 920 embert végeztek ki, 5700 ember ellen emeltek vádat, s kb. 200 ezer embert tiltottak el politikai tevékenységtől.

Az amerikai jogintézmények átvétele pedig a kontinentális jogi szabályokra és dogmatikára épülő kódexekkel keveredve a japán társadalomra jellemző kettőség egy szép példáját jelentette.⁸¹

7.2. A béke alkotmánya

A világháború utáni amerikai megszállás kétség kívül egyik legjelentősebb következménye a béke megteremtése volt. Ennek nagy jelentőségét mutatja, hogy az alkotmány külön cikkelyben is rögzítette a háborúról lemondást. MacArthur tábornok alkotmánya, megfosztva a császárt korábbi előjogaitól, az amerikai demokratikus hagyományokat juttatta érvényre, megvalósítva a hatalom elválasztást, biztosítva az alapvető emberi jogokat.

7.2.1. Az alkotmány létrejötte

Már 1945 szeptemberében összeült a Matsumoto kormányközi bizottság, amely fő feladatának az alkotmány tervezet kidolgozásán túl azt tekintette, hogy megvizsgálja, mely rendelkezések menthetőek át a meidzsi-alkotmányból. Ebben az időben egyre több egyéni alkotmánytervezet is napvilágot látott, amelyek gyakran a régi rend konzerválásának igényében születtek.

Miután a császár 1946. január 1-jén lemondott isteni származásáról, a megszálló szövetséges csapatok parancsnoka, MacArthur tábornok érkezettnek látta az időt arra, hogy a demokratikus folyamatok felgyorsítása érdekében lényegében maga készítse el az alkotmánytervezetet, amely 1946. februárjában meg is született.

A japán jogtudósoknak el kellett fogadniuk a tervezetet, mivel az amerikaiak ellenkező esetben a császár háborús bűnösként való felelősségre vonásával fenyegetőztek. Ez nagyon is hatásosnak bizonyult, mivel a márciusi végső alkotmánytervezet már 1946. november 3-án elfogadásra került, s a meidzsi alkotmányból egyedül az alkotmánymódosításra vonatkozó passzusok maradtak érvényben.⁸²

7.2.2. Az alkotmány legfontosabb változásai

Az 1947. május 3-án hatályba lépett új alkotmány formájában és felépítésében a meidzsi alkotmányhoz hasonlóan egy viszonylag rövid⁸³ - 103 cikket tartalmazó - szöveg, ám tartalmában jóval demokratikusabb.

---

81 Ld. HALEY 1991, 3-7. o., ODA 1992, 32-34. o.

82 Az alkotmány keletkezéséről ld. SHÓICHI, Koseki *The Birth of Japan's Postwar Constitution*, Westview Press, U.S., 1998. INOUE, Kyoko *MacArthur's Japanese Constitution*, The University of Chicago Press, Chicago, London, 1991.

83 A cikkek általában egy-két bekezdésből állnak.

Az első cikk⁸⁴ értelmében a császár az állam és a nép egységének szimbóluma, tehát korábbi pozícióját elveszítve leginkább jelképes funkciókat tölt be.

A népszuverenitás eszméje, ami a császár szuverenitását váltotta fel, szintén az első cikkben került megfogalmazásra. Továbbá az államhatalmi ágak elválasztásának klasszikus elve is érvényesült.

Az emberi és alapvető szabadságjogoknak katalógusa (10-40. cikkek) pedig ugyancsak egy demokratikus államberendezkedést tükröz. Elsőként az emberek individuumbéni tisztelete⁸⁵, az élethez való jog, a jogegyenlőség⁸⁶ elve kerül rögzítésre. Ezt követi a gondolat, lelkiismeret és vallás, valamint a véleménynyilvánítás szabadságának rögzítése. A tulajdonhoz való jogra vonatkozó szabályokat az ún. szociális jogok követik, míg a katalógust az eljárásjogi, és elsősorban a büntetőeljárás során a terhelt jogait biztosító rendelkezések zárják.

Bevezetésre került a brit kétkamarás parlamenti rendszer, a parlament kizárólagos jogalkotói hatáskörével és szupremáciájával. A képviselőház túlsúlya a költségvetés elfogadására, a miniszterelnök választására, valamint a nemzetközi szerződések ratifikációjára vonatkozó jogosultság formájában érvényesül.

A bírói függetlenség elvén túl az amerikai bíróságokhoz hasonlóan minden bíróság egyben alkotmánybírói funkciót is betölt, a Legfelsőbb Bíróság pedig a bíróság függetlenségét és az egységes jogszolgáltatást segíti.

Az alkotmány továbbá a kormányra, a pénzügyekre, a helyi önkormányzatokra, az alkotmánymódosításra vonatkozóan tartalmaz külön fejezetet. Az átmeneti rendelkezéseket megelőzően pedig külön fejezet írja elő, hogy az alkotmány a nemzet legfontosabb és legmagasabb jogforrása⁸⁷, és a rendelkezéseivel ellentétes törvény, rendelet stb. jogi erővel nem bírhat.

Az új alkotmányba egyetlen rész sikerült "átmenteni" végül, ami az alkotmányrevízióra vonatkozott, avval a kis különbséggel, hogy ami ezen eljárásban korábban a császár jogkörébe tartozott, az átszállt a parlamentre.⁸⁸

Megvalósult tehát a modern értelemben vett rule of law (hó no shibai), ami felváltotta a korábbi rule by law-nak (hóchishugi) nevezett gyakorlatot.

A meidzsi alkotmány a császár ajándéka volt alattvalóinak, az új alkotmány pedig MacArthur parancsnok pár napos munkájának eredménye.

---

84 Ld. Függelék 12.3 pont

85 13. Cikk "All of the people shall be respected as individuals" Ld. EHS Law 1948, 4. o.

86 14. Cikk "All of the people are equal under the law and there shall be no discrimination in..." Ld. uo. 5. o.

87 98. Cikk "This Constitution shall be the supreme law of the nation..." Ld. EHS Law 1948, 17. o.

88 Ld. KOVÁCS 1997, 28-32. o., VON MEHREN 1963, 12-15. o., TANAKA 1991, 642-685. o.

7.2.3. A Tennó és az új alkotmány

7.2.3.1. A tennó rendszer kialakulása és a meidzsi alkotmány

A császári családnak, mint a világ - legalábbis egyik - legrégebbi örökletes monarchiájának, az első uralkodója, a dinasztia Kr.u. VII. századi megalapítója a mitológia - valamint a japán történetírás és közgondolkodás - szerint, Dzsimmu, aki Amaterasu Omikaminak, a shintó vallás napistennőjének volt leszármazottja. A legenda szerint ugyanis Amaterasu istennő unokájára egy tükröt, ékszereket és egy kardot hagyományozott, amit fia később utódainak, Japán uralkodóinak adott.

A középkorban ezért a császárnak természetfeletti képességeket tulajdonítottak, aki népéért az isteneknél közbenjár, jövőbe lát. "A mennyei császár istenként uralkodik, ő az egész föld és nép ura, abszolút hatalommal bíró személyiség, maga az állam".⁸⁹ A tennó mint shintó főpap, azonban a korai időket - különösen a Taika-reform korszakát - leszámítva, ritkán kormányozta közvetlenül a népet. Leginkább az egész társadalom feletti, isteni lénynek tekintették, aki a hierarchikus japán társadalom csúcsán áll.⁹⁰

A meidzsi alkotmány, amely az alkotmányos monarchiát teremtette meg Japánban, fenntartva a császár ősi származását⁹¹, a korábbiaknál jóval több politikai hatalmat biztosított a tennónak. E jogok isteni származása folytán illeték meg: szent és sérthetetlen volt, ő volt a szuverén. A végrehajtó és a - elvileg a parlamenttel együtt megillető - a jogalkotói hatalom az ő kezében futott össze. Isteni származása folytán a nép pedig továbbra is magasztalta.

7.2.3.2. A tennó az új alkotmányban

Az amerikai megszállás egyik legmegrázóbb következménye a japán társadalom számára a tennó-rendszer gyökeres átalakítása volt. Hirohito császár, mint láttuk, 1946. januárjában lemondott isteni származásáról, és ez által megnyílt az út az alkotmányozók előtt egy - bár a japán társadalom felfogásától élesen különböző - demokratikus alaptörvény létrehozására.

Az alkotmány értelmében a császár az állam és a nép egységének szimbóluma, elveszítve ez által minden politikai hatalmát. A szuverenitás forrása a nép, és nem a császár. A legfőbb állami hatalom pedig a parlament kezébe került. A császár hatáskörei egyrészt formális, rituális cselekményekre terjedtek ki, másrészt bármely döntéséhez az illetékes szerv ellenjegyzése szükséges.⁹²

⁸⁹ JAMADZSI 1989, 55-56. o.

⁹⁰ Ld. JAPAN 1994, 44-47. o., JAMADZSI 1989, 55-75. o.

⁹¹ Ld. Függelék 12.2. pont

⁹² Ld. például az alkotmány 6. Cikke alapján, a miniszterelnököt a parlament javaslata alapján, a Legfelsőbb Bíróság elnökét pedig a kormány javaslatára nevezi ki.

A császár elvesztette minden "diktátori"⁹³ jellegű funkcióját, és nem természetfeletti lényként uralkodik alattvalói felett, hanem állampolgárai számára immár egy demokratikus uralkodó képét ölti.

A japán társadalomban a tennő új szerepe egyike volt a legélesebb vitákat kiváltó módosításnak. Egyesek a császári örökletes monarchia fenntartásában a demokrácia akadályát látják, mások pedig épp ellenkezőleg, az alkotmány monarchikus jellegét akarják erősíteni.⁹⁴

7.2.4. A 9. Cikk és az alkotmány revízió

Az új japán alkotmánynak erre a cikkére⁹⁵ vonatkozóan számos publikáció⁹⁶ született, s ez nem véletlen, hiszen Japánnak a második világháború utáni politikáját mind a mai napig meghatározza, s heves belpolitikai viták tárgya az amerikai megszállás megszünte óta.

A cikk értelmében a japán emberek mindörökké lemondanak a háborúról: "forever renounce war" és a nemzetközi viták fegyveres úton történő megoldásának jogáról. A cikk (2) bekezdése pontosítja, hogy a háborúról lemondás mind a szárazföldi, vízi, légi és minden más lehetséges fegyveres beavatkozásra kiterjed.

A 9. cikk elfogadása mögött a második világháború tragédiája, Hrioshima és Nagaszaki atompusztulása és a japán emberek béke utáni vágya állt. A japánok így akarták bizonyítani a világ előtt, hogy a világbéke megvalósításán, s nem Kelet-Ázsia meghódításán és leigázásán, fáradoznak ezen túl.

Az 1951. szeptemberében aláírt amerikai-japán békeszerződés után az amerikai csapatok elhagyták ugyan Japánt, s Japán független országgá vált, ám jött a kérdés: a 9. cikk valójában az önvédelem jogát is megtagadja Japántól? Egyre többen úgy érezték, hogy ez a cikk immár nem Japán dicsőségének, hanem megaláztatásának jelképe lett.⁹⁷

Ezt követően a konzervatívok és az alkotmányvédők között kirobbant *vita* eredményeként Alkotmány-felülvizsgáló Bizottságot is létrehoztak, amely számos javaslattal előállt, de ezeket a parlament nem hagyta jóvá, oly annyira nem, hogy fél évszázad elteltével sem módosították a japán alkotmányt.⁹⁸

7.3. Legfontosabb módosítások a közjogi berendezkedést illetően

---

93 Ld. NODA 1992, 66. o.

94 NOZOMU 1980, 623-655. o., MASAMI, in: VON MEHREN 1963, 205-208. o.

95 Ld. Függelék 12.3. pont

96 Ld. AUER 1990 tele, 171-188. o., TANAKA 1991, 695-720. o., LUNEY, Percy R.- TAKAHASHI, Kazuyuki (szerk.) *Japanese Constitutional Law*, University of Tokyo Press, 1993.

97 Ld. NODA 1992, 193-197. o., KOVÁCS 1997, 31. o.

98 Ld. ODA 1992, 37-45. o., MASAMI, in: VON MEHREN 1963, 205-238. o.

Az alkotmány rendelkezéseinek megfelelően sor került az ország alapvető közjogi-közigazgatási viszonyait meghatározó törvények felülvizsgálatára, így a huszadik életévüket betöltött japán állampolgárok szabadon választhatták meg a parlament tagjait, akik a jogalkotói hatalom kizárólagos letéteményesei lettek. A végrehajtó hatalom kizárólagosan a kormány kezébe került, az igazságszolgáltatást pedig ezen túl csak a bíróságok gyakorolták.

7.3.1. Parlament

A parlament (kokkai) az alkotmány 41. cikke⁹⁹ értelmében az államhatalom legfőbb szerve és az egyetlen nemzeti jogalkotói testület. Így a meidzsi alkotmánnyal szemben az uralkodó elvesztette kizárólagos jogalkotói hatalmát.

A két kamarás rendszerben a négy évre választott, 471 fős képviselőház (shūgi-in) hatásköre szélesebb körű a hat évre választott 252 tagú felsőház (sangi-in) jogkörénél. A képviselőket - a felsőház egy részét kivéve - általános és közvetlen szavazással választják meg. Az 1950. évi választójogi törvény értelmében a nők is választójogot kaptak, így a huszadik életévüket betöltött¹⁰⁰ japán állampolgárok aktív választójoggal rendelkeznek.

A törvények a törvényjavaslatoknak a két házban lefolytatott vitái és szavazásai után jönnek létre. Amennyiben azonban a felsőház a képviselőháznak egy javaslatát nem támogatja, a képviselőház két-harmados többséggel elfogadhatja az eredeti javaslatát. Olyan esetekben pedig, amikor a felsőház a képviselőház törvényjavaslatára hatvan napon belül nem reagál, a hallgatást beleegyezésnek kell tekinteni, így ismét a képviselőház javaslati alapján kerül megszavazásra a törvény.¹⁰¹

7.3.2. Kormány

Az alkotmány két nagyon fontos új intézményt vezetett be.

Egyrészt, a végrehajtó hatalmat kizárólag a kormány gyakorolja.¹⁰² A tennó-t megfosztották minden korábbi végrehajtói hatalmától. A kabinet (naikaku) a miniszterelnökből (naikaku-sóridaijin) és a miniszterekből (kokumu daijin) áll, akik semmilyen katonai tisztséggel nem rendelkezhetnek.¹⁰³ A miniszterelnök nevezi ki és menti fel a minisztereit, ő terjeszti a parlament elé a kormány törvényjavaslatait, ő írja alá a törvényeket, rendeleteket. A kormány tényleges vezetését ő látja el tehát, s a többi miniszter jogai külön-külön jóval korlátozottabbak, s az alkotmányban rögzített feladatok, mint például

99 "The Diet shall be the highest organ of state power and shall be the sole law-making organ of the State" EHS Law 1948, 8. o.

100 Ha nem cselekvőképtelenek vagy meghatározott büntetést elrendelő büntetőjogi határozat hatálya alatt nem állnak.

101 HIROTA 2000, 511-549. o., ODA 1992, 45-51. o.

102 65. Cikk "Executive power shall be vested in the Cabinet" EHS Law 1948, 12. o.

103 A katonai tisztek háború előtti diktatórikus kormányzása miatt került be ez utóbbi kitétel az alkotmányba.

a rendelet alkotás, a kabinet egészének jogosultsága.

Másrészt, a kormány a parlamentnek tartozik felelősséggel. A miniszterelnököt általában a választásokon legtöbb szavazatot kapott párt soraiból választja a parlament. Amennyiben a képviselőház bizalmatlansági indítványt fogadott el, a miniszterelnök választhat: vagy tíz napon belül lemond, és ez által a kormány megbízatása is megszűnik, vagy pedig a feloszlatja a képviselőházat, új választást kezdeményez, és az új parlament megnyitása után mond le.¹⁰⁴

7.3.3. Bíróságok

A modern bírósági szervezet megteremtése a korábbi bírósági szervezetre vonatkozó törvény hatályon kívül helyezésével és az új alkotmány rendelkezéseivel, az 1947. évi bírósági és ügyészségi törvénnyel¹⁰⁵, valamint az ügyvédekre vonatkozó 1949. évi törvénnyel jött létre. Megvalósult a bírói függetlenség, az *ügyészség* pedig a bírói szervezettől elkülönült, *önálló* intézménnyé vált.

7.3.3.1. Legfelsőbb Bíróság (saikó saibansho)

Az alkotmány 76. cikke szerint az igazságszolgáltatást kizárólag a Legfelsőbb Bíróság és az alsó bíróságok gyakorolják, semmiféle rendkívüli bíróság nem állítható fel. A bírák függetlenek és csak az alkotmány és a törvények alapján ítéelkezhetnek.

A Legfelsőbb Bíróság 14 bíróból és a miniszterelnökkel azonos rangú elnökből áll, tagjait a kormány nevezi ki tíz évre, a kinevezés megismételhető. A Legfelsőbb Bíróság egyrészt a kétfokozatú perorvoslati rendszer csúcsán áll, másrészt a panaszok elbírálása kapcsán, mint ahogy fentebb említettem, alkotmánybírói funkciót is ellát, azonban határozatainak csak a felek közötti - *inter partes*¹⁰⁶- hatása van.

A precedenseknek (hanrei) az angol-amerikai jogrendszerektől eltérő jelentősége van, hiszen az alsóbíróságok elvileg nincsenek kötve a felsőbíróságok ítéleteihez, ám a gyakorlatban különösen a Legfelsőbb Bíróság határozatainak tulajdonítanak igen erős kötelező erőt. Ez gyakorlatilag a precedenseket figyelmen kívül hagyó alsóbíróságok ítéleteinek a fellebbezéskor szinte biztosra vehető hatályon kívül helyezését jelenti.¹⁰⁷

Azonban az alkotmány 77. cikke külön szabályalkotó hatalommal is felruhazza a Legfelsőbb Bíróságot, amely az eljárásjogra, bíróságok működésére, ügyvédi közreműködésre

---

104 Ld ODA 1992, 45-51. o., NODA 1992, 93-104. o.

105 1947. évi LIX. és LXI. tv

106 Ezt a Legfelsőbb Bíróság a Suzuki-ügyben 1952. Szeptember 8-án hozott ítéletében meg is erősítette: "Under the system prevailing in our country, a judgement may be sought in the courts only when there exists a *concrete legal dispute* (Kiemelés tőlem T. Cs). between specific parties" Idézi DEAN 1997, 508. o.

107 A precedensek szerepéről ld. még KAWASHIMA 1971, 462-464. o.

vonatkozhat, és kötelező erővel bír.

7.3.3.2. A bírósági szervezet

A szervezet csúcán a fentebb röviden bemutatott, s különös jelentőségű Legfelsőbb Bíróság áll, amely harmadfokú bíróságként jár el a leggyakrabban. Első fokon a kerületi, családügyi, illetve sommás ügyek bírósága járhat el.

A tartományi illetékességű - összesen ötven - ún. kerületi bíróságok (chiho saibansho) olyan ügyekben járnak el, amelyek nem tartoznak a családi vagy a sommás eljárású bíróságok hatáskörébe. A sommás eljárású bíróságoknak polgári ügyekben hozott határozatai ellen pedig másodfokon is ítéleznek.

Az 1949 óta fennálló, családi és fiatalkorúak ügyeiben eljáró családügyi bíróságok (katei saibansho) az egyetlen ún. speciális hatáskörű bíróságok, hiszen míg a világháború előtt léteztek közigazgatású bíróságok, addig az új szervezetben - hasonlóan az amerikai modellhez - általános hatáskörű bíróságok járnak el közigazgatási, munkaügyi stb. perekben is.

A sommás ügyek bírósága (kanyi saibansho) a japán hagyományos gondolkodásnak talán leginkább megfelelő, hiszen a békéltetés¹⁰⁸ a családügyi bíróságok mellett itt kap különösen nagy szerepet. Az eljárás egyszerűsített, általában gyorsabb és olcsóbb, mint a hagyományos bírósági eljárás, s itt érhető el legkönnyebben a viták békés megoldása. Sommás eljárás csak egyszerűbb ügyekben¹⁰⁹ kérhető.

A főszabály szerint háromtagú felsőbíróság (koto saibansho) a nyolc nagyobb városban működik, és általában *másodfokú* szervként jár el, azonban a sommás eljárású polgári ügyek számára a legfelsőbb szintet jelenti. A súlyosabb állam elleni bűncselekményekre¹¹⁰, a választójogi törvényből adódó vitákra, továbbá, egyes quasi bírói szervek¹¹¹ határozatainak felülvizsgálatára pedig kizárólagos hatásköre van.¹¹²

7.3.4. A közigazgatás átszervezése

A helyi önkormányzatokra vonatkozó alkotmányi rendelkezések a helyi autonómia biztosítását követelik meg és a rájuk vonatkozó külön szabályozást csak törvényben lehet meghatározni.

---

108 Ld. 10.2.2.

109 Polgári perekben 900 ezer yen alatti pertárgy érték, büntető ügyekben pedig a háromévi szabadságvesztésnél alacsonyabb büntetéssel fenyegetett bűncselekmények esetén.

110 Például hazaárulás, e bűncselekményekre - az emberöléshez hasonlóan - a japán btk. szerint halálbüntetés is kiszabható

111 Például: Szabadalmi Hivatal vagy a monopólium ellenes törvény kapcsán lentebb említésre kerülő Tisztességes Kereskedelmet Felügyelő Bizottság; ilyenkor a felsőbíróság öttagú tanácsban jár el

112 Ld. RÁCZ 1976, 315-321. o., MIKAZUKI in: TANAKA 1991, 444-474. o., LUNEY 1990 nyara, 135-162. o. HIROTA 1980, 657-669. o.

Az 1947. évi helyi autonómiáról szóló törvény¹¹³ az országot egy to-ra (Tokió) egy dó-ra (Hokkaido), két fu-ra és negyvenhét ken-re osztotta. A rendszert ezek után to-dó-fu-ken-nek is hívják, ahol a to a legnagyobb közigazgatási egység, míg fu és ken között leginkább csak elnevezésbeli különbség áll fenn.

A kisebb közigazgatási egységek összefoglaló neve a shi-chó-son lett, ahol a shi az 50 ezer lakos feletti települések elnevezése, a chó az 5 ezernél több lélekszámú községek megjelölése, a legkisebb egységeket pedig son-nak, vagy a régi neve után mura-nak hívták ezentúl.

7.4. Az Öt kódex revíziójának eredményei

A meidzsi-kodifikáció legfontosabb törvénykönyveinek felülvizsgálata mind-mind az alkotmány újonnan beiktatott rendelkezéseinek eredménye, és végre törvényi szinten is biztosították a nemek egyenjogúságát, a jogegyenlőséget, a terhelti garanciákat vagy a részvények szabad elidegenítését.

7.4.1. A Ptk. módosítása

A Ptk. 1947. Évi módosítása lényegében a családjogi és az öröklési jogi szabályokat tartalmazó negyedik és ötödik könyv teljes átalakítását jelentette, mivel ezen a területen a meidzsi kodifikáció a nyugati mintától eltérő japán szokásokat foglalta törvénybe. Az alkotmányban lerögzített emberi méltóság és nemek egyenjogúságának elvét, továbbá a modern házasság feltételeit előíró 24. cikk szabályait a Ptk-ban is meg kellett valósítani, ami a hierarchikus és patriarchális csalárendszer eltörlését is magával hozta.

Mindazonáltal, a Ptk. általános részének, a dologi jogi, valamint a kötelmi jogszabályok túlnyomó részének érintetlenül hagyása jól jelzi, hogy a megszálló amerikaiak nem az egész jogrendszert akarták amerikai minta után átalakítani, hanem csak a demokratizálás érdekében legfontosabb területeket.¹¹⁴

A Ptk. novella eltörölte a korábbi, ősi szokásokon alapuló ie-rendszer legfontosabb alapjait: a férfi felsőbbrendűséget, a primogenitúra privilégiumait, a nők illetve a feleség hátrányos megkülönböztetését, a felmenők túlzott tiszteletét, a teljes fiúi engedelmisséget stb.

E reformok gyakorolták talán a japán társadalmi élet színterére a legnagyobb hatást, s a legintimebb szférát, a családot vonták nyugati minták alá, így nem véletlen, hogy a régi szokások olykor még ma is érezhetőek¹¹⁵. A jogrend azonban már több mint félévszázada

113 1947. évi LXVII. törvény

114 Ld. más OPPLER, in: DEAN 1997, 136-138. o.

115 a reformok kritikai elemzéséről Ld. FUETO 1957, 256-266. o.

előírja a modern család szabályait, s ahogy Alfred Oppler Visszaemlékezéseiben írja, abban az időben ez is nagy eredménynek számított.¹¹⁶

7.4.2. A Ktk. legfontosabb módosításai

Az amerikai jog recepciója a Ktk. 1950-es módosítása esetében leginkább a részvényjog jelenetős átalakítását eredményezte, ami a részvénytársaság szerveinek jogkörét és a részvényesek védelmét jelentette elsősorban. A kereskedelmi jog liberalizálásának három fő pillérét jelentette továbbá a zaibatsu-k felszámolása, a gazdasági hatalom decentralizációja és a monopóliumellenes törvény.¹¹⁷

A Kt. általános része kapcsán a törvény alkalmazására vonatkozó rendelkezés mindenképpen említést érdemel, hiszen amennyiben a törvény valamely kérdést nem szabályoz, a kontinentális jogrendszerektől eltérően, elsősorban a *kereskedelmi szokások* illetve gyakorlat érvényesül, és csak ezek hiányában a Ptk.

7.4.2.1. A társaságokra vonatkozó általános szabályok

A Kt. második könyve háromfajta társaságot különböztet meg: közkereseti társaság (gómei gaisha), betéti társaság (góshi gaisha), részvénytársaság (kabushiki gaisha). A korlátolt felelősségű társaságok külön törvényben kerülnek szabályozásra.

E társasági formák kapcsán el kell azonban mondani, hogy a korábbi kontinentális, elsősorban német és a részvénytársaságokra vonatkozó amerikai szabályok együttes megléte nemcsak a sokszor emlegetett japán paradoxon egyik példái, hanem a gyakorlatban is, a magyartól eltérő képet ad egy működő japán részvénytársaság.

A közkereseti és a betéti társaságok jellege a hazaihoz igen hasonló, hiszen az eredeti német szabályokra épül, ám a részvénytársaságok igen egyszerű alapítási feltételei folytán a japán gazdasági életben ritkán fordulnak elő.¹¹⁸

---

116 A családjogi szabályok részletesebb kifejtésére Ld. 9.1, 9.2

117 Ld. 7.5.1.2.

118 Ld. ODA 1992, 261-267. o., NODA 1992, 202-204. o.

7.4.2.2. A részvénytársaságok¹¹⁹ szabályozása¹²⁰

A részvényjogra vonatkozó jelenlegi szabályok túlnyomó többsége az 1950. évi reformok eredménye.

A reformok három fő irányát a társaság szervei hatáskörének újraszabályozása, a tőkebefektetés új rendszere, továbbá az egyéni részvényesi jogok erősítése jelentette.

Az első kérdéskör a közgyűlés, az igazgatótanács és a felügyelő bizottság jogkörének módosítását jelentette. A reform előtt a részvénytársaságok kevés taggal és a közgyűlés nagy hatalmával működtek. Innentől kezdve a közgyűlés jogkörét a törvény vagy az alapszabály szerint gyakorolhatta, így tartozott a hatáskörébe az alapszabály módosítás, alaptőke emelés, társaság megszűnése, pénzügyi jelentések jóváhagyása, valamint az igazgatótanács és a felügyelő bizottság tagjainak a megválasztása.

Az igazgatótanács¹²¹ intézménye, a kollektív hatáskör bevezetése is e reform eredménye volt. Az igazgatók jogköre bővült, felelősségük - amely szándékos jogsértés esetén egyetemleges - szigorodott. Az igazgatók kumulatív szavazás útján történő választása az amerikai jogalkotók nyomására bekerült a törvénybe, ám az alapszabály ettől eltérhet, s ahogy a gyakorlat mutatja, általában el is tér.

A felügyelő bizottságra vonatkozó rendelkezések az 1948. évi brit Companies Act alapján születtek meg, ám attól eltérően a könyvvizsgálók számára nem írt elő professzionális szakképesítést. A korábbi japán szabályokkal szemben pedig a jogköre csak a pénzügyi jelentések elfogadására, és a közgyűlés felé teendő jelentésre korlátozódott.¹²²

A társasági finanszírozás új formájaként, amely korábban a zaibatsu-k bankjai, és

---

119 A részvénytársasági formát a jogalkotók elsősorban a nagyvállalatok számára alkották meg, mégis, a japán gazdasági társaságok többsége részvénytársasági formában működik. Ennek az is oka bizonyára, hogy csak 1990-ben emelték fel a jegyzett tőke legkisebb összegét 350 ezer yenről 10 millió yenre. A másik ok pedig véleményem szerint leginkább a japán társadalom és gazdaság speciális vonásaiból fakad.

120 A részvénytársaságokra vonatkozó szabályok nagy gyakorlati szerepük folytán, hiszen mind a Japánban letelepedett külföldi, mind a hazánkban működő japán társaságok többsége ezt a formát választja, egy külön tanulmányt is megérdemelnének, ám jelen esetben a jogfejlődés szempontjából releváns tényekre kell és igyekszem szorítkozni.

121 A legalább háromfős igazgatótanács tagjait legfeljebb két évre a közgyűlés választja meg, akik közül a tényleges ügyvezetésre, képviselőre egy vagy több ún. ügyvezető igazgatót (daihyó tori shimari yaku) választanak.

122 Az 1974. évi reformok folytán amikor is a társaságokat alaptőkéjük alapján három - nagy, közepes, kis - csoportba osztották, a legalább 500 millió yen alaptőkéjű társaságokkal szemben különösen szigorú auditálási követelményeket írtak elő. Ennek következtében a részvénytársaságok felügyelő bizottságaira vonatkozó rendelkezések is az alaptőke szerinti megosztás szerint módosultak.

holding társaságai révén működött, nyilvános befektetők jelentek meg a nyitott piacon. Bevezették az autorizált részvényállományt, a névérték nélküli részvényeket. Alapításkor a kibocsátásra szánt teljes részvényállománynak legalább az egy-negyed részét le kell jegyezni.

A harmadik csoportot a részvényesi jogok erősítése jelentette, amelyek leginkább a társaság demokratikus működését szolgálták. Ide tartozott a szavazati jogok megszorításának -a korábbi gyakorlattól eltérő - tiltása, a kumulatív szavazás lehetősége, továbbá a részvényesi tulajdonjogot biztosítván, kifejezték a részvényhányad szabad elidegeníthetőségét¹²³ is. Az igazgatótanács közvetlen ellenőrzéseként a közgyűlésen a részvényesek kérdéseket tehetnek fel, amire a válasz nem tagadható meg, a részvényes az igazgatótanács üléseiről készült jegyzőkönyvet bírósági jóváhagyással elolvashatja stb.

A módosítások megteremtették tehát a modern részvényjog alapjait, de ahogy Blakemore írja, az új cikkek szerkezetileg is messze elmaradnak a korábitól, továbbá nyelvtanilag is érezhető az idegen eredetük.¹²⁴

7.4.2.3. A korlátolt felelősségű társaság

A korlátolt felelősségű társaságok a részvénytársaságok egy formájaként kerültek bevezetésre 1940-ben, és a kis és középvállalatok számára teremtettek új társasági formát. Ezt jelzi az is, hogy a társaság tagjainak száma nem haladhatja meg az ötvenet.

A részvénytársasághoz sok esetben hasonló ez a gazdasági társasági forma, ám itt nem részvényesekről, hanem tagokról beszélünk. További különbség, hogy a tagok részesedésüket szabadon el nem idegeníthetik. A jegyzett tőke legkisebb összegét eredetileg 100 000 yenben határozták meg¹²⁵. Egy tag részesedésének legkisebb összege 50 000 yen.

A korlátolt felelősségű társaság felépítésében, alapításában a részvénytársaságnál egyszerűbb, és a betéti és a közkereseti társaságokhoz képest ugyan jelentős számban fordul elő a gazdasági életben, a részvénytársaságok számától azonban messze elmarad.

7.4.3. A Btk módosítása

Az alkotmányban rögzített alapvető jogok, így különösen a jogegyenlőség és a nemek egyenjogúsága a Btk. 1947. decemberi módosításában is megjelenik. Hasonlóan a Ptk-hoz, a törvény szerkezete nem változott. Továbbra is az általános rendelkezéseket, illetve a bűncselekményekre vonatkozó szabályokat tartalmazó két könyvből áll. A módosítások tehát

---

123 A részvények legkisebb névértékét az 1950-ben 500 yenre emeltről, az 1981. évi módosítással 50 000 yenre növelték.

124 BLAKEMORE-YAZURA 1953, 12-24. o., OKUDA 1990, 973-974. o.

125 Egy 1990-ben végrhajtott módosítással ezt az összeget 3 millió yenre emelték.

csak néhány törvényhelyet érintettek, meghagyva a kontinentális dogmatikai és tartalmi felépítést.

A császári család elleni bűncselekményeknek, illetve a császár, illetve a császári ház számára speciális védelmet nyújtó rendelkezéseknek (73-76. §) a hatályon kívül helyezését a jogegyenlőség elve indokolta, amellyel a császár különös védelme nem fért össze.

A nemek egyenjogúságát jól mutatta a házasságtörésre vonatkozó szabályok alakulása is. Hiszen míg korábban a feleség házasságtörése a férj indítványára büntethető volt, addig a reformerek végül arra az álláspontra jutottak, hogy a házasságtörésnek csak civiljogi következményei legyenek.¹²⁶

Egyes japán szokások a jogegyenlőség elvének csorbításának tűntek, hiszen míg emberölés esetén a büntetés halál, életfogytiglan, vagy legalább három év szabadságvesztés, addig az egyenes ági felmenők vagy házastárs egyenes ági felmenőinek megölésének szankciója halál vagy életfogytiglani szabadságvesztés.¹²⁷ A szankciók különbségének fenntartását Oppler a japán családi élet sérthetlenségével indokolta.¹²⁸

A halálbüntetés fenntartását elsősorban a büntetés elrettentő jellege indokolta, továbbá, az áldozat hozzátartozói számára - a korábbi szokások továbbéléseként - a kötelező elégtételt jeleníti meg. A társadalom megkövetelte tehát a büntetés fenntartását, de a konkrét esetekben a végső döntés a bíróra marad, s ahogy az 1969-es évekből származó statisztika is mutatja, a 963 szándékos emberölés büntetében bűnösnek talált vádlott közül csupán hármat ítélték halálra.¹²⁹

A hatalommal való visszaélés bűncselekményének körében az új szabályok különösen a közhivatalnokok által, a büntetés-végrehajtási tiszteknek az elítéltekkel szembeni jogtalanul szigorú fellépésekor, valamint a büntetőeljárás nyomozati szakaszában a nyomozótisztek törvényellenes kihallgatási módszerei alkalmával megvalósító törvényi tényállás szankciót szigorították.

A becsületsértésre, rágalmazásra vonatkozó szabályok is jelentősen módosultak, hiszen korábban nem bizonyult az állítások valódisága kimentő oknak, hanem egyszerűen - a szólásszabadság de facto korlátjaként - a "hírbe hozott" személy tiszteletét védték.¹³⁰ Az újonnan beiktatott rendelkezések¹³¹ alapján azonban az igaznak bizonyult, illetve a közérdeket szolgáló tényállítások elkövetőit nem terheli büntetőjogi szankció.

A fiatalkorú - huszadik életévüket be nem töltött - terheltekre a szintén 1948-ban

---

126 Sokáig élt az a gondolat, hogy minkét fél házasságtörése legyen büntethető

127 Ld. Btk 199-200.§ In: EHS Law vol. 2, 1992. 40. o.

128 Ld. Oppler, in: DEAN 1997, 138. o.

129 Idézi: ZSARNAY 1976, 45. o.

130 Ld. Btk 230.§ EHS Law vol 2. 1992, 47. o.

131 Ld. Btk. 230-2.§ uo.

hatályba lépett, az alkotmány rendelkezéseivel összhangban megalkotott ifjúsági törvény vonatkozott. Ezáltal a korábbi szabályokat hatályon kívül helyezték, s a fiatalkorúak felelősségre vonását - főszabály szerint¹³² - a családi bíróságok hatáskörébe utalták.¹³³

7.4.4. A polgári eljárásjog reformja

Az eljárási jogszabályok átalakítását elsősorban természetesen az alkotmány tette kötelezővé, azonban a kontinentális kódexekbe beépülő angol-amerikai szabályok - az anyagi kódexektől eltérően - a törvények legalapvetőbb vonásait jelentősen átformálták. Nem véletlenül állította Alfred Oppler a Visszaemlékezéseiben, hogy a japán eljárási jog egy valóban köztes helyet foglal el a kontinentális és az angolszász filozófiák között.¹³⁴

A polgári perekben korábban a bírák, mint a kormány tekintélyének képviselői, számítottak a peres ügyek urainak. Az ügyvédek, akik nemcsak számban, de képességükben is messze elmaradtak tőlük, a például a tanúkihallgatás során megnyilvánuló korlátozott jogosítványaik eredményeképpen, nem tudták ügyfeleik érdekeit megfelelően képviselni.

A törvénymódosítás legfőbb céljának a bíróság szerepének csökkentését és ez által az eljárások demokratikusabbá tételét tűzte ki.

E célok teljesítésének első lépését a hivatalból történő bizonyítás eltörlése jelentette, és a módosított 294. cikk értelmében a tanút elsőként az idézését kérő fél hallgathatja meg. A felek kezdeményező jogát bővítette a kereszkérdés intézménye is. A korábbi szabályok továbbélését jelzi azonban a bíróságnak az a joga, hogy amennyiben a fél bizonyítási indítványát a bíróság nem tartja szükségesnek, az indítványt elutasíthatja. Továbbá, a bíróság a fél meghallgatásakor a felet eskütételre is kötelezheti.

A további, újonnan beiktatott rendelkezések közé tartozott például a tanúvallomási kötelezettségét megtagadó elleni büntetési tétel növelése. E szabályban habár korlátozottan, de megjelenik a common law jogrendszerek jól ismert jogintézménye, a contempt of court, a bíróság megsértése.

A japán társadalom sajátos felépítésére tekintettel az előbb említett tanúvallomási kötelezettség alól széleskörű kivételeket is meghatároztak, így például az alkalmazottnak alkalmazója ellen, vagy a hozzátartozóknak egészen a hatod fokú vérrokonokságig bezárólag nem volt tanúvallomási kötelezettsége.

A polgári eljárások demokratikusabbá tételében, ahogy azt fentebb¹³⁵ láttuk a bírósági

---

132 Amennyiben a speciális szankciók - próbaidős felügyelet, nevelőiskola - nem bizonyulnak elég hatékonyak vagy súlyosabb bűncselekményt követtek el, az ügyet átteszik a büntetőbíróságokhoz.

133 Ld. Oppler in: DEAN 1997, 140-141. o., EUBEL 1979, 205-214. o.

134 Ld. Oppler in: DEAN 1997, 142. o.

135 Ld. 7.3.3.

szervezetről szóló törvény módosításainak is nagy szerepe volt.¹³⁶

7.4.5. Az 1948. Évi Be.

A büntető-eljárásjogi törvény reformja leginkább az alkotmányban felsorolt¹³⁷ terhelti jogok miatt számított a legbonyolultabb és időigényesebb jogi reformnak.¹³⁸ A gyanúsítottat, a vádlottat és az elítéltet megillető büntetőjogi garanciáikat a törvényben is érvényre kellett juttatni.

A legfontosabb módosítások az *angol-amerikai intézményeket* tükrözik. Így került sor az előzetes vizsgálat eltörlésére, amely korábban a kontinentális jogrendszerekből lett átvéve, és leginkább azt szolgálta, hogy ne - a közvélemény előtt a bűnösségért harcra szálló - ügyész, hanem a független bíró gyakorolja, ám a valóságban leginkább az inkvizícióra emlékeztető eredménye lett.

Az ügyész immár az ügyvéddel jelképesen és a valóságban is egyenrangú, hiszen a korábbi bíró melletti pozícióból "lekerült" a védő mellé. A bíróság szerepét a polgári perhez hasonlóan itt is a tisztességes eljárás elvének beteljesülésének szintjére korlátozták, ám a 297. cikk értelmében a bíróság a bizonyítás menetét, módját megváltoztathatja.

A vádelvi rendszer elemeinek bevezetése szintén újításnak számított a korábbi, inkább inkvizitórius modellre épülő eljárásokban. Az esküdtszék hiánya folytán azonban a kereszkérdezés vált az egyik legfontosabb bizonyítási módszerré. Bizonyítékként továbbá csak az okiratban, tanúvallomással stb. megerősített tény vehető figyelembe, és a csak hallomásból szerzett állítások elvesztették bizonyító erejüket, valamint a beismerő vallomást megerősítő bizonyíték szükségességét is előírták.

A felek jogait bővítette, hogy a bíróság a határozatát csak iratok alapján és a felek jelenlétében hozhatja meg. A védőknek száma a képviselő elvének bevezetésével nőtt, hatáskörük és szerepük pedig a kereszkérdezés folytán fokozódott. Mód nyílt kirendelt védő igénybevételére is.

Az amerikai hatás nagy súly ellenére, a büntetőeljárás is egyfajta köztes helyet a vádelvi és a nyomozati modell között. A reformok során az esküdtszék nem vezetett be, mert korábban nem működött hatékonyan, aminek legfőbb oka abban rejlett, hogy az emberek nem tartották helyesnek, ha laikusok vesznek részt büntetőügyekben. A vádlott vallomása szintén az amerikai megoldástól eltérően¹³⁹ minősült, hiszen a japán megoldás szerint a

---

136 EUBEL 1979, 159-174. o., ODA 1992, 366-368. o.

137 Ld. Alkotmány, 31-32 § és 37-40.§ EHS Law 1948, 7-8. o.

138 Ld. Oppler, in: DEAN 1997, 142. o.

139 Amennyiben vallomást tesz, úgy azt eskü alatt tett tanúvallomásnak tekintik, míg hallgatása bűnösség gyanúját kelti.

vallomását soha nem értékeli a tanúval egyenértékűnek és bármikor védekezhet.¹⁴⁰

7.5. További törvények

A gazdasági élet fejlesztése, a tisztességes verseny és a szabad piac feltételeinek megteremtése érdekében elengedhetetlen volt a monopóliumellenes törvény, valamint a munkavállalók alapvető jogait biztosító munkajogi törvények megalkotása. Emiatt röviden kitérek a törvények legfontosabb rendelkezéseire.

7.5.1. Monopóliumellenes törvény

7.5.1.1. A zaibatsu korszak vége, avagy Japán gazdasági alkotmánya

Az 1947. évi monopóliumellenes törvény az amerikai antitrust law nyomán készült, s megvalósult ez által Japánban is a vállalkozás szabadsága és a szabad verseny.

A szabad verseny ugyan már a meidzsi-korszakban is a fontos gazdaságpolitikai célok között szerepelt, de a gyakorlatban a pénzügyi, ipari stb. területek nagy részét uraló, a saját bank és holding társaságon keresztül finanszírozott, a Mitsuihoz, Mitsubishihez hasonló, családi vállalkozásként induló zaibatsunak nevezett kartellek jöttek létre.

Az amerikai nyomásra 1947-ben beindított, fentebb már jelzett, a gazdaság liberalizálását kitűző programnak a munkatörvénykönyvek mellett ez a törvény számított az egyik legfontosabb pillérjének.

A törvény első szakaszában a szabad és tisztességes verseny előmozdításában, a vállalkozás szabadságának növelésében a szabályozás célja is megjelenik.¹⁴¹

Legfontosabb újításaként kartell tilalmat vezetett be, a társasági tulajdonszerzések, fúziók felett szigorú ellenőrzést írt elő, és a tisztességes kereskedelem ellenőrzésére a miniszterelnöki hivatalhoz kapcsolt külön bizottságot hozott létre.

7.5.1.2. 1953. évi módosítás, majd szigorítás

A külpolitikai helyzetben bekövetkezett fordulatok - Truman-doktrína, koreai-háború - nyomán a kommunizmus elleni küzdelemben az USA-nak távol-keleti támogatókat is kellett szereznie, így érdekében állt az iparilag fejlett Japán.

Ez okból kifolyólag került sor a monopóliumellenes törvény módosítására 1953-ban, ami tulajdonképpen a 1947. évi törvény legszigorúbb szabályainak hatályon kívül helyezését

---

140 Ld. GEORGE 1966, 672-678. o., Hirano, in: VON MEHREN 1963, 274-276. o.

141 "promote free and fair competition, enhance free enterprise, encourage business activity, and increase employment..." ODA 1992, 344. o.

jelentette.¹⁴²

Ezentúl már csak a közérdeket veszélyeztető kartellek voltak tiltottak, a fúzióra vonatkozó szigorú szabályokat megszüntették és a tisztességtelen üzleti gyakorlatra vonatkozó rendelkezéseket módosították.¹⁴³

7.5.2. Munkatörvénykönyvek

A munkajog, a szociális jog területén is *fordulópontot* jelentett az amerikai megszállás, hiszen a szintén amerikai minta alapján készült, a szakszervezetekre, a munkafeltételekre, és a munkaügyi vitákra vonatkozó törvények az alkotmány rendelkezéseivel összhangban, megteremtették a modern munkajog alapjait. Mindazonáltal a sztrájk jogának megszorítása a nemzetközi normáktól kissé eltér.

7.5.2.1. A szakszervezetek és a kollektív jogok

A szakszervezetekre vonatkozó 1945-ös törvény nyomán, amely a szabad szervezkedés elvét hangsúlyozta, két év leforgása alatt közel 17 ezer szakszervezet alakult. Látva a szakszervezeteknek különösen a közszférában nagy hatalmát 1949-ben a törvényt módosították, és a közszférában dolgozók részére a sztrájk jogát lényegében megszüntették, és ez, a magánszektor munkavállalóihoz képest kedvezőtlen szabályozás ma is fenn áll.

A törvénymódosítás ezen felül a szakszervezetek demokratikus felépítését és működését, a tisztességtelen munkakörülmények felszámolását, a munkavállalók munkáltatóikkal szembeni függetlenségét célozta meg.

Az alkotmány 27. cikke¹⁴⁴ biztosítja, hogy minden embernek joga és kötelessége munkát végezni. A kormány ennek a cél érdekében megtett intézkedéseinek eredményét jól mutatja, hogy a munkanélküliségi ráta mindvégig alacsony volt Japánban.¹⁴⁵ A következő cikk¹⁴⁶ pedig a munkavállalók részére a kollektív szerveződés, a kollektív tárgyalás, a kollektív fellépés - különösen a sztrájk - jogát hangsúlyozza.

A kollektív jogok közszférában történő megszorítása az alkotmány rendelkezéseiből nem tűnik ugyan ki, de a rendvédelmi szervekre vonatkozó külön törvény például kifejezetten tiltja a fenti jogok mind három kategóriáját, míg a köztisztviselőktől "csupán" az utóbbi két kollektív jogot vonják meg.

---

142 A törvény szigorítására majd az olajválság következtében került sor 1977-ben.

143 Ld. MATSUSHITA 1990. 1-10. o., ODA 1992, 343-366. o.

144 "All people shall have the right and obligation to work". Ld. EHS Law 1948, 6. o.

145 1991-ben a munkanélküliségi ráta 2,1 százalék volt Ld. ODA 1992, 319. o.

146 "to organize and to bargain and act collectively" Ld. EHS Law 1948, 7. o.

7.5.2.2. További munkajogi törvények

A munkaügyi viták rendezésére külön törvényt fogadtak el 1946 szeptemberében, majd a munkafeltételeket az ILO normák és az új alkotmány szellemében szabályozó törvény született meg.¹⁴⁷

A törvény bevezette a napi nyolc órás munkaidő, a heti pihenőnapok, az évi fizetett szabadság intézményét, a munkabérre, a női munkavállalók bérezésére pedig európai normákat írt elő.

Továbbá törvényt fogadtak el a munkanélküliek ellátásáról, biztosításáról, a munkahelyi balesetek áldozatainak kártérítéséről, a férfiakra és nőkre vonatkozó egyenlő munkafeltételek megteremtéséről, a munkaügyi minisztérium létrehozásáról.¹⁴⁸

7.6. Röviden a reformok jelentőségéről

Japánban megvalósult a béke, a demokrácia, a szabadság. A közigazgatás és az államberendezkedés immár a valóban demokratikus alkotmány rendelkezései alapján épült fel, a végrehajtó hatalmat kizárólag a választott képviselőkől álló parlamentnek felelős kormány gyakorolja ettől kezdve. Korábban a császár volt a szuverenitás forrása, 1947-től kezdve pedig a nép. Az igazságszolgáltatási funkció a bíróságok hatáskörébe került; a szervezetben a Legfelsőbb Bíróság az amerikai Supreme Court hatásköreit vette át.

A gazdasági élet legfőbb szabályozójává a tisztességes és szabad verseny alapján működő piac lépett. A Ptk-nak a személyi és a családi viszonyokat a jogegyenlőség és a nemek egyenjogúsága alapján szabályozó rendelkezései azonban nem mindenütt találtak a társadalom szokásaival.

Az amerikai jogtudósok határozott amerikai koncepció alapján irányították a kodifikációs folyamatokat, mivel egyrészt az abszolútikus, túlzott állami befolyást lehetővé tevő rendelkezések hatályon kívül helyezésére törekedtek, másrészt, a hidegháború kirajzolódásával az USA-nak nagy szüksége lett egy távol-keleti szövetségesre.

A. Oppler e folyamatokat így jellemezte: ha az átvett intézmények egy szükségletet elégítenek ki, más szóval, ha az átvevő elég érett a fejlesztésre, az átvételnek maradandó hatása lesz, tekintet nélkül arra, hogy az átvétel teljesen önkéntes volt-e. A Meidzsi-kor nagy kodifikációi, amelyek mintegy félévszázadon át lényegében változatlanul szolgáltak, szintén egy meglehetősen nagy nemzetközi nyomás eredményei, különösen a jogalkotók azon vágya tekintetében, hogy megszabaduljanak a megalázó, a nyugati hatalmaknak területen kívüliséget biztosító egyenlőtlen szerződésektől.¹⁴⁹

1471947. évi XIL. tv.

148 Ld. SUGENO 1992, 8-13. o., ODA 1992, 317-321. o.

149 Ld. Oppler, in: DEAN 1997, 145-146. o.

A reformok ismét stabilnak bizonyultak, hiszen immár egy újabb félévszázad eltelt: a kódexeket olykor-olykor módosították ugyan, de a háború lezárását követően keletkezett alkotmány rendelkezései a XXI. század elején is hatékonyan szolgálnak eredeti formájukban.

8. A megszálló politika módosulása és az ENSZ tagság

A háború utáni első évek legfontosabb feladatát az alkotmány és a legfontosabb jogszabályok megalkotása illetve a korábbi törvények felülvizsgálata jelentette. Az ország belső viszonyait rendező törvények megalkotása után Japánnak viszont a nemzetközi életben is meg kellett találnia a helyét.

A kezdeti szigorú megszálló politika a negyvenes évek végére enyhült, s ebben a koreai háború és a kezdődő hidegháború nagy szerepet játszott, hiszen az amerikaiaknak távol-keleti szövetségesre is szüksége volt.

Japán számára az ENSZ tagság jelentette a nemzetközi életbe egyenlő félként történő visszaintegrálódás első állomását. E folyamatnak a későbbiekben, különösen az alkotmány 9. cikkét érintő revíziós célok vagy az ENSZ Biztonsági Tanácsának (továbbiakban: BT) állandó tagságára törekvés kapcsán lesz nagy jelentősége, s ezért jelen dolgozatban is foglalkozom a kérdéssel röviden.

8.1. Az ENSZ tagság jelentősége

8.1.1. Semlegesség vagy ENSZ tagság

Japán háború utáni politikájában a semlegesség és az ENSZ-hez csatlakozás kérdése szerepelt állandóan napirenden, mind az újságokban, mind a japán parlamentben.

A hidegháború kirajzolódásával, a Japánnal szembeni amerikai politika is módosult. A megszállók befolyásának intenzitása lanyhult, s a semlegesség ötlete egyre nagyobb támogatással bírt, amiben nem kis szerepe volt MacArthur parancsnok egyik nyilatkozatának: „Japan should become the Switzerland of the Pacific.”¹⁵⁰ Ekkoriban a parlamentben is a fő kérdés az volt, hogy mennyire egyeztethető össze a japán alkotmánnyal az esetleges ENSZ tagsággal járó fegyveres erő alkalmazása.

A koreai háború nyomán felerősödtek mind az ENSZ-hez, mind az USA-hoz való szorosabb kötődést sürgető álláspontok. A japán pártok támogatták az ENSZ koreai beavatkozását, s az ENSZ tagság a rendezetlen japán-kínai és japán-szovjet viszony miatt is fontos politikai cél volt. A háború kirobbanása után két héttel felállított hetvenötezer főt számláló Nemzeti Rendőri Tartalék Osztagnak az alkotmány 9. cikkével való összeférhetőségét többen vitatták, de a Legfelsőbb Bíróság mindannyiszor elutasította az ez irányú kereseteket.¹⁵¹

1951. szeptember 8-án a San Francisco-i Operaházban – ugyanott, ahol hat évvel

---

¹⁵⁰ The New York Times, 1949. március 2. 8. o.

¹⁵¹ Ezt az egységet később Nemzeti Biztonsági, majd Önvédelmi Erőknek nevezték, Ld. KYOGOKUJ 1987, 14-15. o., NODA 1992, 34. o.

korábban az ENSZ-t megalapították - negyvenkilenc ország képviselője - a Szovjetunióé kivételével - írta alá Japánnal a békeszerződést.¹⁵² Ekkor született meg a japán-amerikai biztonsági és együttműködési szerződés is. A békeszerződés 1952. áprilisában lépett életbe, ezzel véget ért a hét évig tartó Japán megszállás.

8.1.2. A japán külkapcsolatok fordulópontja: ENSZ tagság

1952. június 23-án Japán, mint békeszerető és az ENSZ Alapokmányból eredő kötelezettségeket teljesíteni képes állam, benyújtotta tagfelvételi kérelmét az ENSZ-be. A BT 1952. szeptemberében vitatta meg a kérelmet, de a szovjetek, - ahogy ezt többen sejtették - nem támogatták Japán tagságát, a San Francisco-i békeszerződés jogellenességére hivatkozva. A Közgyűlés 1952. decemberi ülésén nagy többséggel alkalmasnak látta Japánt a tagságra.

Az ENSZ további kibővülése azonban a hidegháború miatt megtorpant. 1953-54 folyamán a Közgyűlés Japán és több ország – köztük Magyarország – tagságát is támogatta, s 1955-ben tizennyolc leendő tagországot jelölt meg a BT-nek, ám közülük tizenhat állam lett még abban az évben tag, mivel a szovjetek Japán és Mongólia tagságát ismételten nem támogatták.

A csalódott japánok érezték, hogy csak akkor lehetnek tagok, ha rendezik a viszonyukat a Szovjetunióval. A diplomáciai kapcsolatok felvétele után a tárgyalások eredményeként 1956. októberében megszületett a japán-szovjet megállapodás.

A BT december 12-i ülésén minden tagja támogatta Japán kérelmét, a Közgyűlés tagjai is igennel szavaztak Japán tagságára, s 1956. december 18-án Japán az ENSZ tagja lett.

Az elsődleges célja Japán ENSZ tagságának az ország biztonságának és védelmének biztosítása volt, tekintettel az alkotmány 9. cikkére. Továbbá a világ békéjének és biztonságának az ENSZ keretében történő nemes szolgálata. A társadalmi és kulturális problémák megoldása tekintetében egyrészt az ILO-ban kívánt aktívabban részt venni, másrészt pedig az ázsiai népekkel jobban együttműködve a térség társadalmi-gazdasági gondjainak megoldásában jobban részt kívánt venni, szolgálva Ázsia megerősödését, s békéjét is ez által.

Japán a békeszerződés aláírása s az ENSZ tagság után teljes jogú tagként vehetett részt a nemzetközi életben, fokozatosan tagja lett a legfontosabb gazdasági szervezeteknek, az IMF-nek, OECD-nek, GATT-nak stb.¹⁵³

---

¹⁵² A szerződés 5. cikke értelmében Japán mint szuverén állam rendelkezik az egyéni és kollektív önvédelem jogával, Ld. HALMOSY 1985, 203-204. o.
¹⁵³ TSUTSUI 1987, 24-38. o., AKASHI 1971, 23-37. o., JAPAN AND THE UNITED NATIONS 1958.

8.2.Kitekintés: A japán gazdasági csoda és az ENSZ büdzsé

Japán, hasonlóan a Meidzsi-reformot követő gyors és eredményes fejlődéshez, a második világháború után is hamar fellendült, olyannyira, hogy néhány évtized alatt az USA és a Szovjetunió mögött a harmadik gazdasági hatalommá vált. Ezzel párhuzamosan a japán vezetők kezdtek országuknak egyre nagyobb döntéshozatali szerepet követelni.

A külügyminisztérium 1957-ben kiadott diplomáciai kék könyve Nyugat-Európa s USA előtt az ENSZ-et tette a japán külkapcsolat számára legfontosabb helyre. Azonban, a hatvanas évektől a japán vezető politikusok kezdték úgy érezni, hogy a gazdasági hatalommá nőtt Japán nem a súlyához mérten kap az ENSZ-en belül helyet.

1970-ben, a ENSZ Közgyűlés plenáris ülésén Aichi japán külügyminiszter először fejtette ki, hogy Japán mint a világ harmadik gazdasági hatalma, az ENSZ költségvetésben a befizetők rangsorában az ötödik ország, támogatja, hogy a BT összetétele a hozzájárulások arányát kövesse.

Japán részvétele az ENSZ-ben leginkább anyagi oldalon mutatkozik meg, továbbá szakértők, ismeretek nyújtásában adott kérdésekhez. Japán hozzájárulása az ENSZ költségvetéshez a nyolcvanas években a harmadik, majd a kilencvenes évek óta a második helyen áll, azaz az USA (25%) után a második legtöbb hozzájárulást fizet ország (20,6%), s fizetési kötelezettségének, az USA-val ellentétesen, mindig időben eleget tesz, ezáltal is segítve az ENSZ nemes céljának teljesülését.

A békefenntartásban való fegyveres részvétel hiánya leginkább a japán alkotmány 9. cikkére vezethet vissza. Azonban 1992 óta, amikor is törvényt fogadtak el Japánban a békéért való nemzetközi együttműködésről, az együttműködés ez irányban is elmélyült. Így elsőként 1992-ben a kambodzsai ENSZ békefenntartó alakulatok, az UNTAC¹⁵⁴ munkájában vettek részt japán katonai egységek.¹⁵⁵

154United Nations Transitional Authority in Cambodia, (1992. március - 1993. szeptember)

155 Japán és az ENSZ kapcsolatát feldolgozó néhány tanulmány: MÜLLER, Joachim (szerk) *Reforming the UN*, Kluwer Law International, The Hague/London/Boston, 1997, 174-209. o. ROBERTS, Adam – KINGSBERY, Benedict *United Nations- Divided world*, Clarendon Press, Oxford, 1993, TSUSTSUI, Wakamizu *Japan and the Security Council*, The Japanese Annual of International Law, vol.26. 1983. 18-25.o. Internet források: www.un.org/documents, www.un.int/japan

9. A modernizáció eredményei a családjogban

A következőkben a hagyományos értékrendet leginkább megőrző családjog példáján keresztül próbálom érzékeltetni, mit is jelentett a nyugati mintájú recepció a meidzsi korszakban, s hogy döntő fordulatot a szabályok modernizálásában csak az amerikai megszállás eredményezett, tovább őrizve mindazonáltal például a jogon kívüli vitarendezés elsődlegességét a házasságok felbontása esetén.

A hagyományos intézmények továbbélésének területe ez, ahol a kodifikációs célkitűzések csupán korlátozott eredményre vezettek, s így a hagyományos japán gondolkodás¹⁵⁶ sokáig tudott továbbélni.

Az ősi szokások és modern normák keveredésének törvényszerű következménye az ún. élő jog kiemelkedő szerephez jutását eredményezte. A most vázolt kettősségek, a keleti és nyugati jogfelfogás ütközésének legszembetűnőbb bizonyítékai, így a családjogi viszonyok szabályozásának alakulására külön pontban vállalkozom.

9.1. Reformok a családjogban

A meidzsi kodifikáció által talán egyedül megkímélt jogszabályok csoportját alkotja a családjog, amely így a második világháború végéig meg tudta őrizni a hagyományos, patriarchális, hierarchikus családfelfogást. E szokások még a konfuciánus eszmékből eredeztethetők és eltörlésüket mesterséges, felülről vezérelt folyamatok, azaz, elsősorban az amerikai jogtudósok kezdeményezték.

9.1.1. Japán szokásjog a családjogban

A 1898. Évi Ptk. negyedik könyvét képezték a családjogi szabályok. A szabályokra teljes egészében a régi szokások nyomták rá bélyegüket, amik egy teljesen hierarchikus és a családtagok egyenlőtlenségére épülő családképet vázoltak fel. A patriarchális csalárendszer (ie) lényegében egészen 1945-ig fennállott.

A családi szokások megértéséhez nagyon fontos a család mint fogalom japán tartalma. A család, illetve ház egy olyan "jogi entitás, amely eredetileg az ősök kultuszán alapszik" és a tagjai a ház fejének alárendeltjei.¹⁵⁷ A család mint a japán társadalom legalapvetőbb egységének patriarchális felépítése a társadalom minden területén érvényesült: a vállalatoktól kezdve a politikai szervezetekig dominált az apa-fiú kapcsolatnak a szimbóluma.

---

156 Ld. 10.1.

157 Ld. ZSARNAY 1983, 34. o.

A családapa ebből kifolyólag korlátlan ura családjának minden tagjának, a családi vagyonnak. A házasság leginkább két család, s nem két fél megegyezése alapján jött létre. Szülői beleegyezésre a férfi harminc, a nő huszonöt éves koráig, míg a ház fejének hozzájárulására minden esetben szükség volt.

A nő alárendelt szerepet kapott, cselekvőképtelen volt, a hierarchiában a fiúgyerekek alatt foglalt helyet. A feleség férje nélkül csak a mindennapi életben szokásos, kisebb jelentőségű szerződéseket köthetett, s ekkor is vélelmezték, hogy a férj képviselőjeként jár el. A férj nyugodtan tarthatott szeretőket, a nőknek egyetlen lehetőségként a konfuciánus etikából eredő hármass engedelmesség maradt: lányként az apa vagy idősebb báty, feleségként a férj, özvegyként pedig fia szolgálata. A feleség házasságtörése bontó ok volt, míg a férj hasonló cselekedetének nem igen lehettek jogi következményei.

Azonban a nyugati s a belső nyomást nem sokáig lehetett figyelmen kívül hagyni. Így 1925-27 között felállítottak egy ad hoc bizottságot a szabályok demokratikusabbá tételéért, főleg az egyenjogúság megteremtéséért, ám változások helyett a militarizálás talajára lépett Japánban a tradicionalista elemeket kezdték újra felerősíteni.

A házasságra, családra vonatkozó ősi szokások a családjogi szabályok folytán tehát a modern japán jogrendszerben is közel fél évszázadon át érvényben maradtak.¹⁵⁸

9.1.2. A családjog modernizálása

Az 1947. májusában hatályba lépett alkotmány - többek között - az emberi méltósághoz való elidegeníthetetlen jogot, a nemek egyenjogúságát hangsúlyozta. A házassággal kapcsolatos mindennemű kérdésnél a házastársak egyenrangúságából s az emberi méltóságból kellett ezentúl tehát kiindulni.

Ez gyökeres változást indított meg a japán társadalomban, s az ősi hagyományok teljes felváltását eredményezte. Azonban a szemléletváltáshoz több időre volt szükség. Hiszen a mindenkit - egyenlően - megillető alanyi jog a hierarchikus társadalom felépítéssel igen nehezen fért össze, mivel a jogegyenlőség elszemélytelenített az ő szemükben mindenkit.

A Ptk. 1947-es átdolgozása különösen a család- és az öröklési jogot érintette. A Ptk. negyedik könyve 'hozzátartozók' címszó alatt szabályozza a házasságra, szülő és gyermeke, szülői hatalomra, gondnokságra vonatkozó rendelkezéseket.

Az új szabályok tehát az emberi méltóság és a nemek egyenjogúságának elvének következetes érvényre juttatásának fényében születtek, és leginkább a házastárs szabad megválasztása, a feleség teljes jog- és cselekvőképessége és az öröklési jog szabályaiban nyertek konkrétan megfogalmazást.

---

158 VON MEHREN 1963, 364-372., WIGMORE 1892.

Szülői beleegyezésre a házassághoz már csak kiskorúak esetében volt szükség, ami leginkább a gyakorlatban azt jelentette, hogy a fiatal házasulandók könnyebben mondtak nemet a szülői választottnak.

A házasság immár két egyénnek a szabad döntésén alapult. A női egyenjogúság törvénybe iktatásával a nő például teljes és egyenlő félként lett a házasság tagja, rendelkezhetett különvagyonnal, a férj házasságtörése esetén kezdeményezhette a házasság felbontását stb.

Az öröklési jogban korábban létezett ún. házi és személyi tulajdon. A házi tulajdon a család gazdasági egységét szolgálta. A házastársa halálát túlélő feleség, amennyiben lemenői voltak, semmit sem örökölt, míg az új szabályok biztosították az ún. özvegyi harmadot. Eltörölték az elsőszülött fiúi privilégiumokat, amelyek leginkább a családi vagyon egy kézben való központosulását irányozták elő.

A patriarchális családszemléletet eltörölve a család a családtagok egyenlőségére épült, mind a férj és a feleség, mind a szülő és a gyermek, mind a testvérek¹⁵⁹ között.¹⁶⁰

9.2. Vitarendezés és békéltetés különösen nagy szerepe

A konfliktusrendezés formáiban a békéltetés, a jogon kívüli rendezés kap nagy szerepet, még akkor is, ha majd látjuk, hogy a házasságok többségét a felek közös megegyezéssel, rendkívül egyszerűen bontják fel. Azért mondom mindezt, mert a házasságoknak csak kis száma végződik bontással: a többségükben ugyanis érvényesülnek a házasság fenntartásának fontosságát hangsúlyozó eszmék. A családról adott kitekintő szakasz pedig leginkább a jogszabályokat adoptáló társadalmi-családi környezet jellemzőit igyekszik bemutatni.

9.2.1. Vitarendezés módjai a házasság felbontásának példája alapján

E fejezetpontot azért tartom szükségesnek, mert a felek közös megegyezéssel történő házasság felbontásának egyszerűségében és gyorsaságában is tükröződik a konfliktusfeloldásnak az Európaitól teljesen eltérő értelmezése.

A házasság felbontásának (rikon) a Ptk. 1947. évi és ma is hatályos novellája alapján három lehetséges módja létezik: közös megegyezéssel (kyógi rikon), bírósági békéltető eljárás útján (chótei), vagy bírósági ítélettel (shimpan).

Az első esetben a bontás hihetetlenül egyszerű. A feleknek egy nyomtatványt kell kitölteniük, amit miután két tanúval aláírtak, az anyakönyvezető elé kell terjeszteni, aki

---

¹⁵⁹ Az elsőszülött fiú azonban a szülői vagyon öröklése során a gyakorlatban, különösen kisvárosokban, falvakban, gyakran élvez ma is elsőbbséget.

¹⁶⁰ Ld. FUETO 1957, 559-565. o., VON MEHREN 1963, 372-388. o.

semmiféle okokat nem vizsgál, hanem egy konstitutív hatályú bejegyzéssel a házasságot felbontottnak tekinti.

Ezen megoldásnak az a nagy előnye, hogy a japánok intim élete nem kerül nyilvánosságra. Ez nem meghökkentő, hiszen a japán ember nem szívesen beszél érzelmeiről, belső világáról. Az eljárás egyetlen hátránya, hogy az elnyomó férj gyakran kikényszeríthette a közös megegyezést, hiszen a beleegyezés őszinteségét nem vizsgálták. A kis számú felbontásnak túlnyomórésze, 90%-a ezúton történik.

A békéltető bíróságok és a bíróság általi felbontás esetén közös megegyezésről nem beszélhetünk, így a bíróból és két laikusból álló békéltető bíróságok pszichológusokat, szociológusokat is bevonva vizsgálják, hogy a házastársak helyzete javítható-e. Amennyiben erre nem látnak esélyt, bontást javasolnak. Ha ezzel a javaslattal a felek egyetértenek, a bejegyzés jogkönyvbe foglalása a bírói ítélettel azonos hatályú. Ezen eljárást főként nők indítják, hogy férjük ellen bátorítást nyerjenek. Ilyen módon a házasságok 9%-a bomlik fel.

Bírósági ítéletre csak abban az esetben kerül sor, ha a békéltető eljárás nem járt eredménnyel, de csak akkor, ha a törvényben meghatározott ún. feltételes bontó okok, mint például házasságtörés, három év eltelte után ismeretlen helyen tartózkodás stb. egyike megvalósult.¹⁶¹

9.2.2. Az élő jog a családjogban

Mint korábban említettem¹⁶², a japánok számára teljesen idegen volt a korábbi, hosszú ideje fennálló, ám mégis rugalmas szokásokkal szemben, a mindennapi élethelyzetek törvények általi szigorú meghatározottsága. Ezért a szokásoktól eltérő jogszabályi rendelkezések gyakran nem is vagy csak hosszú idő után érvényesültek.

Az 1898. évi Ptk szeint például a házasság érvényesen csak szabályszerű házassági nyilatkozat alapján jöhetett létre. Ezen nyilatkozat a japán szokásoktól idegen volt, így a házasságok továbbra is a felek - gyakran felmenőik - megegyezésén alapultak. A törvény szerint az ilyen házasságok csak a konkubinátusnak megfelelő ún. naien házasságok lehetnek. A bírósági gyakorlat pedig védelemben részesítette a társadalmi gyakorlatot, aminek eredményeképpen 1947-től kezdve az érdekelt felek megegyezése vált a fő érvényességi feltétellé, s a házassági nyilatkozat intézményét eltörölték.

A giri illetve a szokások területén azonban a jog kevésbé hatol be a társadalom életébe. A házassági szerződés intézménye például ezt hűen alátámasztja, hiszen 1950-ben négy, 1953-ban pedig egy került nyilvántartásba.¹⁶³

¹⁶¹ Ld EUBEL 1979, 111-116. o., TAMURA 1969, 55-56. o.

¹⁶² Ld 3.3.1, 5.1.3, 9.1.2

¹⁶³ Ld. NODA 1992, 176-178. o. Idézi: VARGA, Csaba: *Bevezetés a japán jogba*, Állam és Jogtudomány,

A felek egyenjogúságának eszméje azonban a társadalomban lassan valósul meg. A bírói gyakorlat szemében például a férfi házasságtörése nem minden szempontból esik a feleségével egyenrangú megítélés alá. Például az egyik megyei bíróság 1955-ös ítélete szerint a férj többszöri házasságtörése, léha, tékozló élete sem alapozza meg a feleség bontóper iránti keresetét, mert a konfucianizmus szerint női erény kell, hogy legyen a megbocsátás, s nem a könnyelmű felbontás kérés.¹⁶⁴

9.2.3. Kitekintés: A család napjainkban

Japánban 1990-ben 1000 lakosból 1,3 vált el.¹⁶⁵ Ez az arány világviszonylatban igen alacsony, s ennek egyik oka az ősi szokások néhol igen eleven megléte. A házasság felbontását a köztudat még mindig igen elítéli, s a jogrend is a házasság talaján áll, hiszen, ha csak az egyik fél akar válni, akkor számára a törvény ritkán biztosít tartást. Sokkal többen választják a különélést, mint a felbontást.

A japán családokban otthon a feleség az úr, ő kezeli a családi kasszát, ő neveli többnyire a gyerekeket, hiszen a férj egész nap dolgozik, s szinte csak aludni, s ruhát váltani jár haza, no meg keresményét leadja. Estéit is gyakran kollegái körében szórakozással tölti. Házasság felbontására egy feleség általában - a törvényben nevesített helyzeteken túl - három okból vállalkozik. Első, az anyagi függetlenségre vágyás, öntudatra ébredés. A második ok a férj erőszakossá válása, a harmadik pedig nagyon is hétköznapi. A férj nyugdíjba vonulásakor számos feleség válni akar. Miután ekkorra gyermekei helyzete rendezett, rettegéssel tölti el, mit fognak otthon csinálni egész nap együtt. Arra jönnek rá, hogy férjüket nem is ismerik, szinte idegent látnak benne. Ezen felül számolnak a férj végkielégítéséből követelhető tartással is.

A családi életről kiegészítésként¹⁶⁶ csak annyit, hogy jól működő, harmonikus családi életet, a mi értelmükben nem sokan élnek. Sokkal inkább a nemek elkülönülése a jellemző. Az asszonyok napközben együtt szórakoznak, míg a férfiak esténként lazítanak együtt. Ezt az elkülönülést nagyon jól jelzi a Hakone városában található szobor, ahol is a férfiak fekete színben a narancssárgába burkolt női társaságtól elkülönülve szerepelnek.

Az idősek gyakran mondják, hogy a házasság olyan, mint a levegő. Ezt azonban nem negatív értelemben kell érteni, tehát nem a kapcsolat ürességére, könnyedségére utalnak, hanem a házasság nélkülözhetetlenségét, az élet leéléséhez elengedhetetlen fontosságát akarják evvel kifejezni.

4/1968 619-625. o.

164 Ld. VON MEHREN 1963, 366-367. o., NODA 1992, 217-222. o.

165 Néhány további adat: 51 millió japán nőből 31 millió feleség, s 1,6 millió elvált. A japán családok 20%-a még mindig nagycsalád, annak ellenére, hogy az ország adottságainak az 1-2 gyermekes családok felelnek meg.

166 A japán feleség és a francia konyha "funkciójában" gyakran párhuzamba állítása "kicsit" ugyanis sántít.

A japán társadalom tehát folyamatosan küzd a Nyugat követelte változások és a saját hagyományai között feszülő ellentéttel, s eközben halad előre.¹⁶⁷

---

¹⁶⁷ Ld. FUJIKURA 1996, 545-579. o., SÜVEGES 1997, 210-254. o.

10. Modernkori jogfelfogás

A japán jogfelfogás legalább rövid bemutatását szintén fontosnak tartom, leginkább azért, hogy a szűk értelemben vett jogtörténeti fejlődés eredményit valóban el tudjuk helyezni a japán jogrendszerben, s megértsük, miért van az erkölcsi jellegű szokásoknak vagy a békéltetésnek ma is jelentősége.

Látnunk kell, hogy az egy ügyvédre jutó népességnek a nagyságát¹⁶⁸, vagy a bejelentett bűncselekményeknek a számát¹⁶⁹ tekintve Japán még mindig messze elmarad a nyugati átlagtól. Ebben pedig az ősi mechanizmusok, gondolkodásmód, a közösségi békére törekvés, valamint a felmerülő vitás kérdéseknek a jogon kívüli rendezés útján történő megoldásának a mai is működő gyakorlata játszik szerepet.

Az írott jog és a szokásjog még ma sem fedí le egymást, és amíg e normarendszerek párhuzamos megléte nem akadályozza a társadalom hatékony működését, addig nem is szükségszerű, hogy ez megtörténjen. A felülről irányított jogalkotási folyamatok számos archaikus intézményt megszüntettek, de a legalapvetőbb koncepciók, mint a jogi eljárással szembeni idegenkedés, vagy a jogtól különböző társadalmi normák érvényesülése még ma is tetten érhető.

10.1. A hagyományok nagy szerepe

10.1.1. A hagyományos japán gondolkodás továbbélése

A japán gondolkodás egyik fontos ismertető jegye az ún. függő öntudat¹⁷⁰, ami a japán emberek között egy hosszantartó személyes kapcsolatot idéz elő. Az egyéni érdekek megvalósítása sokszor a másikkal való összeütközéshez vezet, amelyek rendezése a japánoknál hosszú ideig tartóan és barátián megy végbe. Mindenki tulajdonképpen "jegyzí", kit mikor bántott meg illetve őt mikor bántották meg. S egy íratlan elvárás alakul ki bennük, mely szerint ezek a harmónián esett csorbák a megfelelő időben ki lesznek köszörülve. Az üzleti életben is sokáig megőrzik az egymással szemben fennálló adósságok illetve követelések tényét. Ezáltal a kapcsolatok széles és sokféle érdektől vezérelt hálózata alakul ki, ahol e kapcsolatok fenntartása a legfontosabb. A viták rendezése ezért mindig valamiféle kompromisszum megtalálását, a saját érdekek részbeni feladását jelenti.

A japán kulturális és társadalmi hagyományok a jogi gondolkodásra is rányomták a bélyegüket. A mindennapi érintkezésben a beszélő igyekszik minél kevesebb szót használni

---

168 Az USA-ban egy ügyvédre kb. 300 fő jut, Franciaországban kb. 3000, és Japánban majdnem 10000 fő in: ODA 1992, 424. o.

169 Míg Nyugaton 100 000 főre kb. 6000 bejelentett bűncselekmény jut, addig Japánban alig több mint 1000. in: ODA 430. o.

170 "dependency consciousness", FUJIKURA 1996,xv.o.

minél bizonytalanabb jelentéssel. Személyes tapasztalataim is megerősítik ezt a tényt, hiszen a beszélgetés célját mindig csak a társalgás legvégén a köszöntések, az időjárás, a legújabb sportesemények elemzése után egy hirtelen elejtett kér(d)ésből tudhattam meg,

E bizonytalan jelentéstartalom a jogéletben akként csapódott le, hogy a jogszabályok értelmezés útján történő jelentésmódosítása, valamint a rendeletek többértelműsége általánosan elfogadott. Továbbá, jogszabály módosításra, mint ahogy azt a japán alkotmány is példázza csak ritkán kerül sor és gyakran rendkívül körülményes és hosszantartó eljárás keretében.

A pereskedés ezzel szemben mindig az utolsó lépcsőt jelenti és ezeknek a kapcsolatoknak a semmibe vételét. Egy ilyen társadalomban a jog tulajdonképpen csak jelképes funkciókat tölthet be a személyes viszonyok rendezésében. A jogi, formális rendezés tehát gyakran csak egy költséges és időigényes eljárást eredményez, amely még hatékony megoldással sem képes megfelelően szolgálni.¹⁷¹

10.1.2. A jogfogalom japán koncepciója

A jog tehát jelképes funkciót tölt be, japán kifejezéssel élve "denka no hoto - vagyis olyan kard, amit eleink hagytak ránk, ezért ma is a család kincstárát ékesíti. Nem arra való, hogy használják, inkább jelképes jelentősége van."¹⁷²

A japánok az európaiaktól eltérően idegenkednek a jogtól, joghoz fordulástól. A jogban az állami akarat megnyilvánulásának és megvalósításának eszközét látják, amely viszont a személyes kapcsolataiktól távol esik. Nagyon egyszerűen - Noda professzor elhíresült állításával - azt is mondhatnánk, hogy a japánok nem szeretik a jogot.¹⁷³

Amint egy japán ember meghallja a jog kifejezést, azonnal a büntetésre, börtönre gondol. Ebben a feudális szabályok büntetőjogi túlsúlyának is nagy a szerepe. Hiszen a jog akkoriban csak a mai értelemben vett büntetőjog területén volt hatékony (kiközösítés, száműzés, halálra ítélet stb.), s mindegyik a közösségi harmóniát megsértőket szankcionálta. Az élet többi területén a korábban már említett¹⁷⁴ giri szabályai érvényesültek, s érvényesülnek, bár egyre mérsékeltebben, mind a mai napig.

A jog (hó, hóritsu) szó is csak a jogszabályok összességét jelenti, semmiféle alanyi jogi jelentésre nem utal. Az alanyi jogok védelme csak a XX. század második felének terméke, és maga a 'kenri' szó, ami legközelebb áll az alanyi jog fogalomhoz is csak a Ptk. kodifikáció során született meg. Azonban az alanyi jog fogalma azáltal, hogy mindenkit

171 Ld. KIM-LAWSON2000, 211-219. o., CORNE 1990, 346-361. o. KAWASHIMA 2000, 304-307. o.

172 Ld. KIM-LAWSON2000, 223. o.

173 "Japanese don't like law" Ld. NODA 1992, 160. o.

174 Ld. 3.3.1.

megillet, tulajdonképpen a hagyományos hierarchikus személyes és társadalmi viszonyokat az egyenlőség síkságán személyteleníti.¹⁷⁵

A mindennapi élet szintjén tehát még ma sem ritka, hogy érvényesülnek a giri szabályai: a hagyomány tisztelete mindennél erősebb. A bíróság elé idézés ezért tulajdonképpen a közösségi rend elleni tettnek számít, és szégyennek tekintik.

10.2. Az élő jog az eljárási jog területén

10.2.1. A jogi eljárással szembeni idegenkedés

A joghoz való illetén viszony kialakulásában nagy szerepet játszott Japánnak történelmi és kulturális helyzete, valamint nemzeti adottságai. A kínai hatásokon túl, az ország egyedi földrajzi fekvése mellett, döntő befolyást a joggal szembeni ellenézés kialakulásában a japán ember személyiségét leginkább jellemző érzelmi telítettség, aggodás, valamint a közösségben és a közösségért történő folytonos tenni akarás gyakorolt.

Ebből kifolyólag, a társadalom tagjai a joghoz, bírósághoz fordulást igyekeztek elkerülni, s egy tisztességes polgár számára a társadalom által elfogadott és reális reménynek számított, hogy nem kerül a joggal kapcsolatba. A közösségi harmóniával minden formális, jogi eljárás ellentétes, s szégyenteljes lépésnek számít.

Az igazságosság, erkölcs, jog olyan erős egységet képez, hogy ha jogában is áll az illetőnek pereskedni, nem fog igazáért a végsőkéig, minden létező eljárást igénybe véve "harcolni", mert a vitás ügyének formális szerv általi eldöntése, maga a tárgyaló terem légköre idegen a japán mentalitástól. A bíróság elmarasztalásának szégyenétől pedig irtóznak. A konfuciánus tanok hatása tehát itt is érvényesülni látszik.

Ebben bizonyára az a tény is közrehatott, hogy a Meidzsi-korszak előtt a feleknek nem is volt mai értelemben vett "joguk" bírósághoz fordulni. A gyorsan átalakult jogrendszer biztosította jogokat azonban a magánszemélyek még gyakran ma sem érvényesítik.

10.2.2. "Peren kívüli egyezség", avagy a békéltetés jelentősége

A peres eljárások hazánkban egyre növekvő száma ellenére a viták nem bírósági ítélet általi eldöntésének lehetősége még a magyar jogszabályokban¹⁷⁶ is érvényesül. A fentiekből következően pedig Japánban a vitarendezésnek a formális módjai mellett nagy szerepet kapnak az informális megoldások.

A jogon kívüli vitarendezésnek a két módja a kiegyezés és a békéltetés. A kiegyezés alapján a két, vitában álló fél együtt, közvetítők nélkül törekszik megoldásra fenntartva és

---

¹⁷⁵ Ld. NODA 1971, 132-134. o. DAVID 1977, 440-441. o.,

¹⁷⁶ Ld. például a Polgári Perrendtartásról szóló 1953. évi III. törvénynek a 148.§-át

helyreállítva ez által a harmonikus kapcsolatokat. A viták gyakran még ma is ennél a pontban lezárulnak.

A békéltetés intézménye pedig egy harmadik fél javaslata alapján történő kiegyezést jelent. Korábban a faluközösségek elöljárói vagy gyakran rendőrök által kieszközölt megegyezéseket jelentett ez, amikor is a közösség életének fenntartásának érdekében jöttek létre az egyezségek.

A békéltetés (chótei) intézményének létrejötte, ahogy azt korábban jeleztem már, az 1920-as évekre tehető, amikor is az egyre növekvő tulajdonosok és bérlők közötti jogviszonyokból eredő vitákat, pénzádósság stb. kérdéseket háromfős tanácsok - két laikus és egy bíró - hatáskörébe utalták, akik ex aequo et bono jártak el. Ennek oka az volt, hogy a bérlők, haszonbérlők érdekérvényesítésének ez a módja a jogi eljárást kötelezően megelőzi, s minden esetben a harmónia helyreállítását célozza meg. Ezt jelzi az a tény is, hogy a feleknek a békéltető eljárást önként kellett elfogadniuk, nagyfokú hajlandóságot mutatva ez által a harmónia fenntartására.

A chótei intézményének elterjedése annak volt köszönhető, hogy egyrészt a megegyezés sikertelensége esetén a bíróság jogalkalmazásának veszélye állt fenn, másrészt pedig a bíró a békéltető tárgyalásokon általában a részvételtől tartózkodik, ezáltal is erősítve a felekben azt az érzést, hogy megegyezésüket nem bíró mondja ki.

Amennyiben a békéltetők javaslatával a felek nem értenek egyet, bírósághoz fordulhatnak. A nyilvános tárgyalást azonban, a fent említett okok folytán, a felek kerülni igyekeznek.

A szakirodalom számos szemléltető táblázatot, statisztikai adatot mutat be a peres eljárással szembeni ellenérzésnek, valamint a békéltetés sikerének alátámasztására, s ezekből jelzésszerűen csak néhányat közlök. A peres eljárások alacsony számát jól mutatja az a tény, hogy míg Európában átlagosan száz főre tíz peres eljárás jut, addig Japánban csupán négy. A békéltetés elterjedtségét jól mutatja, hogy 1958-ban míg 7956 ügy kerületi bíróság elé került, addig 23 600 ügyben békéltető tanácsok hoztak döntést. A jogi eljárások során a bíróságnak a felek közötti megegyezést folyamatosan elő kell mozdítania, s ennek eredményességét jelzi, hogy 1959-ben az ügyek 40 százaléka permegszüntetéssel ért véget.¹⁷⁷

---

177 Ld. VON MEHREN 1963, 41-71. o., DAVID 1977, 441-442. o. KIM-LAWSON 2000, 224. o., NODA 1971, 132-136. o.

11. Összegzés

A japán jogrendszer fejlődésének fordulópontjai, amelyeket reményeim szerint sikerült valamelyest érzékeltetni, mindig is külföldi nyomásra mentek végbe.

Láttuk, hogy a kezdeti kínai mintára felépített államszervezet több mint ezer esztendőn keresztül fennállt. A konfuciánus eszmék pedig nemcsak a középkori Japán társadalmának legalapvetőbb szabályrendszerét jelentették, hanem még sokszor napjainkban is, habár gyakran tudattalanul, de ezek alapján élnek. A kínai hatások tehát a társadalom szintjén mutathatóak ki a legszignifikánsabban.

A Meidzsi-korszak (1868-1912), mint a külföldi kultúra és kódexek átvételének második szakasza, egy felülről vezérelt, gyakran forradalmi fordulatként megjelölt modernizációt jelentett. A japán kormány tudatában volt a modern jogrendszer égető szükségének, hiszen csak ezen a módon őrizhette meg Japán a függetlenségét, csak ezen a módon érhetette el a számára hátrányos és megalázó kereskedelmi szerződések felülvizsgálatát, és csak így nyílt lehetősége bebizonyítani a Nyugat előtt, hogy Japán velük egyenrangú állam.

E célok érdekében az általuk legfejlettebbnek ítélt napóleoni kodifikációt tették meg mintának, és így készültek el 1880 tájékán az első modern kódexek. Az absztrakt jogi fogalmak azonban nemcsak a társadalom számára voltak teljesen idegenek: kezdetben a bíróságok is francia bírósági határozatok alapján ítéleztek. A nagy francia forradalom vívmányainak adoptálására a demokrácia hagyományait nélkülöző Japán csak részben volt képes.

Nem véletlen tehát, hogy az európai tanulmányi körúton járt fiatal tudósokra a frissen létrejött egységes Németország és a porosz alkotmány gyakorolt mély benyomást. A megalkotott alkotmány (1889) a tennő isteni eredetéből és sérthetlenségéből indult ki, amit viszont a demokratikus intézményeket jelentő alapjogok megemlézése és a korlátozott hatalom elválasztásának deklarációja követett. Ez a fajta kettősség a polgári törvénykönyvben is megjelenik, hiszen míg az első három könyv rendelkezésein erőteljesen a német BGB tervezeteinek hatása érződik, addig a családjogi és öröklési szabályok megőrizték a hierarchikus és patriarchális családfelfogást.

A látványosan fejlődő gazdaság és a kelet-ázsiai területi igények folytán a Taisho-korszak (1912-1926) szintén számos kettősséggel bírt. A demokrácia fejlődésére a munkajogi szabályok és a politikai pártok működése kiváló példákat jelentenek, de látnunk kell, hogy a császár mindenek feletti hatalmát és a japán nép nagyságát hirdető tanok a harmincas évek agresszív militarizmusának helyt adó rendkívüli szabályit és a világháború borzalmaait hozták

el.

A Showa-korszak(1926-1989) fordulópontjaként - a külföldi jogok recepciójának harmadik szakaszának kezdetén - Hirohito császár lemondott isteni származásáról és így a megszálló amerikai csapatok előtt megnyílt az út, hogy egy valóban demokratikus jogrendszert hozzanak létre.

Az új alkotmány (1947) legfontosabb módosításai - népszuverenitás, alapjogok katalógusa, hatalom elválasztás és háborúról lemondás - minden további reform hivatkozási pontjává váltak. A felülvizsgált kódexek mindegyikében következetesen érvényesítették az emberi méltóság, a jogegyenlőség, a nemek egyenjogúsága, a terheltet megillető garanciák stb. követelményét. A kereskedelem és a piac liberalizálásának megvalósításában a kereskedelmi törvénykönyv módosításain túl a megalkotott monopóliumellenes törvény játszott fontos szerepet.

Az amerikai megszállás nemcsak az angol-amerikai jogintézmények átvételét jelentette egy, a kontinentális kódexekre és jogdogmatikára épülő jogrendszerben, hanem a leghétköznapiabb társadalmi viszonyokban is a korábbi szokásoktól gyökeresen eltérő normákat írt elő.

A japán társadalom kettőssége, az ősi távol-keleti szokások és a nyugati minták keveredése, a jogban is megjelenik tehát. Modern kódexek és joguralom az egyik oldalon és joggal szembeni idegenkedés, bírósági vitarendezés kerülése a másik oldalon. Az alkotmány alapján a Legfelsőbb Bíróság jogosult a törvényhozás aktusainak felülvizsgálatára - amire ugyan a kilencvenes évekig csak öt alkalommal került sor - de angoljogi doktrínaként a *parlament* szupremáciája is kinyilvánításra került, jelezve, hogy az alaptörvény sem mentes a különböző jogrendszerek hatásainak szintézisétől.

Japán a világháború után az ENSZ-tagság révén, nemcsak hogy teljes jogú tagként kapcsolódhatott be újra a nemzetközi életbe, hanem egy-két évtized alatt gazdasági nagyhatalommá fejlődött. A japán gazdasági csodaként emlegetett folyamat mögött a japán nép céltudatossága és kitartása is megjelenik, hiszen rajtuk kívül senki se tudta volna elképzelni, hogy a militarizmus és az atombomba sokkja után a nyolcvanas évek végére az USA-val és az Európai Gazdasági Közösséggel versengő világhatalommá válik ez a 374 ezer km² alapterületű körülbelül 122 milliós népességű ország.

A japán társadalom, gazdaság és jog fejlődési pályája a jogrendszer alakulásán, véleményem szerint, jól érzékelhető. Céлом pedig evvel a dolgozattal sem más, mint hogy ezt az ívet - ha vázlatosan is - de bemutassam, felvázolva ez által a japán jogrendszer legalapvetőbb vonásait.

Alig másfél évszázada még a külvilágtól elzárt, feudális államként tartották számon, s

mára, a XXI. század elején az ősi nagy keleti kultúrák országait messze túlszárnyalta. 1989-ben Akihito személyében az első olyan császár lépett a trónra, aki az új alkotmányra tett esküt. 1990-ben nevezték ki az első olyan legfelsőbb bírósági bírót, aki a megszállás eredményeként felülvizsgált jogszabályokat sajátíthatta el a jogi tanulmányai során. A fiatal nemzedék pedig kultúrájában és szokásaiban ma már a nyugatot és elsősorban az amerikai irányzatokat követi.

Japán tehát paradoxonokkal teli ország, amit nemcsak akkor látunk, ha az országot északról-dél felé átutazzuk, vagy ha a toronyépületek erdei között megbúvó szentélyekbe belépünk, hanem amikor kezünkbe vesszük az amerikai mintájú alkotmányt vagy a pandektarendszert tükröző polgári törvénykönyvet. A japánok elsősorban nem a feltalálóiokról híresek, hanem arról, hogy az általuk átvett intézményeket a saját környezetük feltételeihez tudták - professzionális szinten - "igazítani." A modern jogrendszerek alapelveit, legfontosabb szabályait mind-mind beültették a hazai jogszabályaikba, ugyanakkor ma is igyekeznek kerülni a vitás ügyek jog útján való rendezését. Ezt pedig az ügyvédek, a peres ügyek, a válások stb. számára, a közbiztonság állapotára vagy a várható élettartamra vonatkozó statisztikai adatok nagyon hűen bizonyítják.

12. Függelék

12.1. Meidzsi császár 1868. április 6-i Ötcikkelyes esküje

"(1) Deliberative assemblies shall be established as an extensive scale and all measures shall be determined by public discussion.

(2) High and low shall unite in carrying out the nation's plans with vigour.

(3) All classes shall be allowed to fulfill their just aspirations and be content.

(4) Base customs of the past shall be discounted, and just equitable principles of nature shall become the basis of our policy.

(5) Knowledge shall be sought throughout the world in order that the welfare of the empire may be promoted."¹⁷⁸

12.2. Részlet a meidzsi alkotmányból

"Preamble

Having, by virtue of the glories of Our Ancestors, ascended the Throne of a lineal succession unbroken for ages eternal;

(...)

Article 1

The Empire of Japan shall be reigned over and governed by a line of emperors unbroken for ages eternal.

(...)

Article 3

The Emperor is sacred and inviolable."¹⁷⁹

12.3. Részlet az új alkotmányból

Preambulum

"We, the Japanese people, acting through our duly elected representatives in the National Diet, determined that we shall secure for ourselves and our posterity the fruits of peaceful cooperation with all nations and the blessings of liberty throughout this land, and resolved that never again shall be visited with the horrors of war through the action of government, do

---

178 Ld. Meryll Dean 68. o.

179 Ld. H. Tanaka 18. o.

proclaim that sovereign power resides with the people and do firmly establish this Constitution.

(...)

We, the Japanese people, desire peace for all time

(...)

Article 1

The Emperor shall be the symbol of the State and of the unity of the people, deriving his position from the will of the people with whom resides sovereign power.

(...)

Article 9

Aspiring sincerely to an international peace based on justice and order, the Japanese people forever renounce war as a sovereign right of the nation and the threat or use of forces as means of settling international disputes.

(2) In order to accomplish the aim of preceding paragraph, land, sea, and air forces, as well as other war potential, will never be maintained. The right of belligerency of the state will not be recognized."¹⁸⁰

---

180 Ld. EHS Law 1948, 2. o., 3. o., 4. o.

13. Néhány japán terminológia

Japán - nihon

Izoláció korszaka - sakoku dzsidai

Meidzsi fordulat - meidzsi ishin

Alkotmány - kenpó

Polgári törvénykönyv, polgári jog - minpó

Büntető törvénykönyv - keihó

Büntetőeljárás törvény - keidzsi soshó hó

Kereskedelmi törvénykönyv - shóhó

Polgári eljárásjogi törvénykönyv - mindzsi soshó hó

Jog - hóritsu

Jogtudomány - hógaku

Egyetem - daigaku

Házasság - konin

Szerelem - ai

Legfelsőbb Bíróság - saikó saibansho

Felsőbíróság - koto saibansho

Családügyi bíróság - katei saibansho

Békéltető bíróság - chótei

Precedens - hanrei

Joguralom - hó no shibai

Parlament - kokka

Kabinet - naikaku

Részvénytársaság - kabushi gaisha

Korlátolt felelősségű társaság - jugen gaisha

14. Felhasznált irodalom

Könyvek

- BEASLY, W.G. *The Meiji Restoration*, Stanford University Press, Stanford, California, 1972.
- DAVID, René *A jelenkor nagy jogrendszerei*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1977. 433-443. o.
- DEAN, Meryll *Japanese Legal System: Text and Materilas*, Cavendish Publishing Limited, London, 1997.
- EHS Law Bulletin Series - Japan, vol. 1. Eibun Horeisha, Inc., 1948.
- EUBEL, Paul (szerk.) *Das japanische Rechtssystem*, Alfred Metner Verlag GmbH, Frankfurt am Main, 1979.
- FUJIKURA, Koichiro (szerk.) *Japanese Law and Legal Theory*, Darthmouth, Aldershot, Singapore, Sydney, 1996.
- GORO, Hani *A japán nép története*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1967.
- HALEY, John Owen *Authority Without Power - Law and the Japanese Paradox* Oxford University Press, New York Oxford, 1991.
- HALL, John Whitney *Japan From Prehistory to modern times*, Charles E. Tuttle Company, Tokyo, 1987.
- HALMOSY, Dénes *Nemzetközi szerződések, 1918-1945*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Gondolat, Budapest, 1983.
- HARUMI, Kojo – MAKOTO, Kojo *The Legal System of Japan* In: Kenneth Robert Redden (szerk.) *Modern Legal Systems Cyclopedia*, Wiliam S. Hein & Co. Law Publisher, Buffalo, New York, U.S.A, 1989, 2.70-2.90.
- HORVÁTH-GÖNCZI-STIPTA-ZLINSZKY *Egyetemes Jogtörténet* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1997.
- JAMADZSI, Maszanori *Japán. Történelem és hagyományok*, Gondolat, Budapest, 1989.
- JAPAN: *Profile of a nation*, Kodansha International Ltd, 1994.
- JAPAN AND THE UNITED NATIONS Report of a Study Group set up by the Japanese Association of International Law, Manhattan Publishing Company, New York, 1958.
- KAWASHIMA, Takeyoshi *A jogi gondokodás japán útja* in: VARGA, Csaba (szerk.) *Összehasonlító jogi kultúrák*, Osiris, Budapest, 2000. 304-307. o.
- KIM, Chin- LAWSON, Craig M. A kifinomult japán szellem joga: A jog hagyományos japán megközelítése, in: VARGA Csaba (szerk.) *Összehasonlító jogi kultúrák*, Osiris, Budapest, 2000. 211-231.o.
- KIRCHMANN, Hans *Hirohito "Japán utolsó császára"*, Gondolat, Budapest, 1990.
- KYOGOKU, Jun-ichi *The Political Dynamics Of Japan*, University of Tokyo Press, 1987.

- LUNEY, Percy R. - TAKAHASHI, Kazuyuki (szerk.) *Japanese Constitutional Law*, University of Tokyo Press, 1993.
- MATSUSHITA, Mitsuo *Introduction to Japanese Antimonopoly Law*, Yuhikaku, Tokyo, 1990. 1-10. o.
- MORTON, W. Scott *Japan - its history and culture*, McGraw-Hill, Inc 1994.
- NODA, Yosiyuki *Introduction to Japanese Law*, University of Tokyo Press, 1992.
- ODA, Hiroshi *Japanese Law*, Butterworths, London, Dublin, Edinburgh, 1992.
- REISCHAUER, Edwin O. *Japán története*, Maecenas Könykiadó, 1995.
- SUGENO, Kazuo: *Japanese Labor Law* University of Washington Press, Seattle & London, 1992. 3-8. o.
- TANAKA, Hideo (szerk.) *The Japanese Legal System* University of Tokyo Press, 1991.
- TAZAWA, Jutaka - MACHUBURA, Saburo - OKUDA, Shunsuke - NAGAHATA, Jaszunori *A japán kutúra története*, Japán Külügyminisztérium, 1987
- VARGA, Csaba *Jogi elméletek, jogi kultúrák*, Budapest, 1994. 450-466. o.
- VON MEHREN, Arthur Taylor (szerk.) *Law in Japan, The Legal Order in a Changing Society*, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 1963.
- WIGMORE, John Henry (szerk.) *Materials for the study of private law in old Japan*, The asiatic society of Japan, Tokyo, 1892.
- WILHAUPT, Curtis J., RAMSEYER, J. Mark, YOUNG, Michael K. *Japanese Law in Context*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London 2001.
- YAMANAKA, Enosuke *Über die Rezeption des europäischen Rechts und Rechtsgedankens in Japan an den Endstandien des Tokugawa-Regims und in der Meiji-Ära*, Osaka, 1972
- ZWEIGERT, Konrad - KÖTZ, Heinz *Einführung in die Rechtsvergleichung auf dem Gebiete des Privatrechts*, J.C.B. Mohr, Tübingen, 1996, 289-296. o.

Folyóiratok

- AKASHI, Yasushi *Japan in The United Nations*, Japanese Annual of International Law, 1971, 23-37. o.
- AUER, James E. *Article nine of Japan's constitution*, Law and Contemporary Problems, vol. 53. 1990 tele, 171-188. o.
- BLAKEMORE, Thomas L. – YAZURA, Mahoto *Japanese Commercial Code Revisions*, The American Journal of Comparative Law, vol. 2, 1953, 12-24. o.
- CORNE, Peter Howard *The influence of traditional normative mechanisms of behaviour on the japanese legal system* The Sydney Law Review, 2-3/1990. 346-361.
- FUETO, Toshio *The discrepancy between marriage law and mores in Japan*, The American Journal of Comparative Law, vol. 5. 1956, 256-266. o.
- FUETO, Toshio *Japan: Revision of the New Civil Code*, The American Journal of Comparative Law, vol 6. 1957, 559-565. o.

- GEORGE, B. *The Impact of the Past upon the Rights of the Accused in Japan*, American Journal of Comparative Law, vol 14. 1966. 672-678. o.
- HENDERSON, Dan Fenno/TORBERT, Preston M./HUAISHI, Xie *Contract in the Far East -China and Japan*, International Encyclopedia of Comparative Law, vol 7, 1992, 3-34. o.
- HIROTA, Kenji *Die Rechtspflege in Japan*, Jahrbuch des öffentlichen Rechts der Gegenwart, vol. 29. 1980. 657-669. o.
- HIROTA, Kenji *Das Parlament in der japanischen Verfassung* Jahrbuch des öffentlichen Rechts der Gegenwart, vol. 48. 2000. 511-549. o.
- HYEONG-KYU, Lee *Die Rezeption des Zivilrechts in Ostasien*, ZvgIR Wiss, 1987. 158-163. o
- ICHIHARA, Yasushisu *Religion as a Factor in Legal Culture*, Kansai University Review of Law and Politics, no. 22, 2001. 17-30. o.
- KAWASHIMA, Takeyoshi *A bírói precedens a japán jogban*, Jogtudományi Közlöny, 7-8/1971 462-464. o.
- KOVÁCS, András *A japán alkotmány*, Parlamenti Levelek, 1997/3 28-32. o.,
- LUNEY, Percy R. *History of the Japanese Legal System*, Law and Contemporary Problems, vol. 53. 1990 tele, 3-10. o.
- LUNEY, Percy R. *The judiciary: its status in the parliamentary system*, Law and Contemporary Problems, vol 53. 1990 tele 135-162. o.
- MAKOTO, Arai *A Japán Polgári Törvénykönyv létrejöttének története*, Jogtudományi Közlöny, 8/1979, 525-527.o.
- NODA, Yosiyoku *Japan* International Encyclopedia of Comparative Law vol. 1, 1971, 5-24. o.
- NODA, Yosiyuki *The Far Eastern Conception of Law* International Encyclopedia of Comparative Law vol. 2, 1971, 120-137. o.
- NOZOMU, Shimizu *Das Tenno System*, Jahrbuch des öffentlichen Rechts der Gegenwart, vol. 29. 1980. 623-655. o.
- OKUDA, Y. *A japán kereskedelmi és gazdasági jog irányzatai*, Magyar Jog, 11/1990, 973-974. o.
- RÁCZ, György *A japán bírósági szervezet*, Magyar Jog, 9/1976 315-321. o.
- RÖHL, Wilhelm *Contract in the Far East*, Buchbesprechung Rabels Zeitschrift, vol. 59. 1995, 133-142. o.
- SÜVEGES, Éva *Változások a hagyományos japán értékrendben, különös tekintettel a nők helyzetére*, Demográfia, 2-3/1997. 210-254. o.
- TAKESHITA, Ken *The modernization of the Japanese Legal System*, Kansai University Review of Law and Politics, no. 19, 1998, 1-12. o.
- TAMURA, Goro *A házasság felbontása Japánban*, Magyar Jog, 1/1969 55-56. o
- TSUTSUI, Wakamizu *Japan's role in the international organization with particular reference to the United Nations*, Archiv des Völkerrechts, vol. 25, 1987, 24-38. o.
- UYESHI, Shinkitsu *Gesetzgebung in Japan in den Jahren 1910-12*. Jahrbuch des öffentlichen Rechts,

dr. Tamás Csaba Gergely: A modernkori japán jogfejlődés...

1913. 500-502. o.

UYESHI, Shinkitsu *Das Verfassungsrecht in Japan in den Jahren 1912-22*, Jahrbuch des öffentlichen Rechts, vol. 12., 1923/24, 311-312.o.

ZSARNAY, Sándor *A jelenkori japán jogrendszer fejlődésének sajátosságai*, Budapest, 1983

ZSARNAY, Sándor: *A japán büntetőjogi reform*, Magyar Jog, 1/1976, 41-49. o.

jogi hírek

interjúk

publikációk

vitafórum

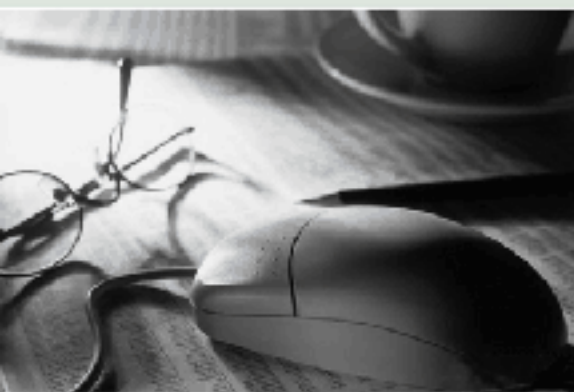
szaknévsor

jogi szakkönyv-katalógus

jogi állásbörze

szakmai rendezvények

heti hírlevél

országos ügyvédi szaknévsor

magyar, angol és német nyelven

ügyfél keres ügyvédet szolgáltatás